

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Trestný čin zabití

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Autor: Vendula Písková

Vedoucí diplomové práce: JUDr. et Bc. Petr Kybic, Ph.D.

Plzeň, 2014

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni dne 30.3.2014

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala mému vedoucímu diplomové práce JUDr. et Bc. Petru Kybicovi, Ph.D. za odborné rady a cenné připomínky, kterými přispíval k jejímu vypracování. V neposlední řadě bych také ráda poděkovala za jeho ochotu a trpělivost.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Historický exkurz (vývoje trestného činu zabití).....	2
2.1	2. polovina 19. stoloetí.....	2
2.2	Pokusy o unifikaci trestního práva	3
2.3	Úmyslná usmrcení v 2. polovině 20. století	5
2.3.1	Trestní zákon z roku 1950	5
2.3.2	Trestní zákon z roku 1961	5
2.3.3	Pokusy o rekonifikaci 2004 – 2006.....	7
2.4	Úmyslná usmrcení z pohledu vědecko-právního.....	7
2.4.1	Historický vývoj potřeby diferenciacie v monografiích 20. století....	7
2.4.2	Monografie 21. století	10
2.5	Jiné privilegované skutkové podstaty.....	11
3	Trestný čin zabití dle zákona č. 40/2009 Sb.	13
3.1	Současné znění ustanovení	16
3.2	Skutková podstata trestného činu zabití	20
3.2.1	Objekt	20
3.2.2	Objektivní stránka	22
3.2.3	Subjekt.....	22
3.2.4	Subjektivní stránka	23
3.3	Silné rozrušení	23
3.3.1	Afekt.....	24
3.3.2	Omluvitelná hnutí mysli	28
3.4	Provokace	31
3.5	Zabití za přitěžujících okolností	35
4	Ukládání trestu, spravedlivé trestání	37
4.1	Základy trestní odpovědnosti.....	37
4.2	Vývojová stádia zabití	40
4.3	Trestní sazba zabití a podmíněčné propuštění	41
5	Komparace s dalšími ustanoveními trestního zákoníku.....	43
5.1	Vražda.....	43
5.2	Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.....	45
5.3	Nutná obrana, krajní nouze.....	46
5.4	Zmenšená přičetnost a nepřičetnost.....	47
6	Úvahy de lege ferenda.....	49
7	Závěr	51
8	Resumé.....	53
9	Seznam zkratek	54
10	Literatura	55
11	Zákony	58
12	Judikatura	59
13	Internetové zdroje	60

1 Úvod

Tématem této diplomové práce je trestný čin zabití ve smyslu nové hmotněprávní úpravy trestního práva - §141 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

Nový trestní zákoník přinesl do dělení trestných činů proti životu několik nových skutkových podstat, mezi nimi i privilegovanou skutkovou podstatu ke skutkové podstatě vraždy. Zabití sice není našemu území (R-U, ČSR, ČR) zcela neznámé, nicméně jeho pojetí se v průběhu měnilo a v každé etapě bylo na něj nahlíženo jinak. V úvodu této práce by proto měl být učiněn krátký historický exkurz k vývoji úmyslných usmrcení a role zabití mezi nimi, se zhodnocením legislativních a vědeckých požadavků na toto dělení.

První stěžejní částí této práce by pak bezesporu měl být rozbor současného znění ustanovení a popis legislativních procesů, které mu předcházely a důvod, proč byl do nového trestního zákoníku vlastně zařazen. V souvislosti s tím by měly být rozebrány z psychologického a psychiatrického hlediska ve srovnání s dostupnou judikaturou i dva základní privilegující znaky této skutkové podstaty – silné rozrušení a předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného a vliv dalších faktorů na ně. Chybět by měla být ani vývojová stádia trestného činu zabití.

Druhá stěžejní část by se měla zabývat jednotlivými případy úmyslných usmrcení, které je možno subsumovat pod ustanovení trestného činu zabití. Vztahem zabití a dalších ustanovení trestního zákoníku, hlavně pak s vraždou a excesy z beztrestnosti a vztahem ke zmenšené přičetnosti.

Cílem této práce je zhodnotit možnosti užití skutkové podstaty zabití na trestné činy vykazující spáchání za určitých okolností. Cílem není komparace s jinými zahraničními úpravami.

V závěru práce by měly být shrnuty poznatky, ke kterým autorka této práce došla a zvážení možností do budoucna.

2 Historický exkurz (vývoje trestného činu zabití)

Historický vývoj současného pojetí trestného činu zabití se odvíjí od vývoje trestného činu vraždy, se kterým je velice úzce spjat, neboť v průběhu doby dochází zvláště ke značným komplikacím pojmového vymezení rozdělení těchto úmyslných činů. Míra jejich společenské škodlivosti je různě nastavena a subjektivní znaky nemají přesné vymezení pro daný konkrétní čin (jejich pojetí se v průběhu času mění) a dochází tedy k jejich splývání a často i k zaměňování.

Historicky nejvýznamnější, z hlediska vývoje úmyslných usmrcení, jsou novověké kodifikace počínaje 19. st., které na našem území platily s menšími obměnami až do poloviny 20. století. Na tyto trestní předpisy navazují pokusy o rekodifikaci v první polovině 20. st. a současné trestní zákony z nich částečně vycházejí a pokouší se ustálit dělení úmyslných trestných činů a doplňovat převážně privilegované skutkové podstaty v návaznosti na Ústavou a Listinou zaručená základní práva a v rámci zásady subsidiarity trestní represe.

2.1 2. polovina 19. století

Dne 27. května 1852 byl císařským patentem proveden zákon č. 117/1852 ř. z., Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl de facto pouze novelou trestního zákona z roku 1803, a platí na Českém území (Čechy a Morava) až do roku 1950 kdežto v uherské části pouze devět let.¹ Po dualizaci Rakouska-Uherska byl roku 1878 vydán pro oblast Zalitavska (spadá sem oblast Slovenska) Uherský trestní zákon a společně s Trestním zákonem z roku 1852 byl přejat recepční normou z. č.11/1918 Sb., z. a n. do právního řádu Československa. Cílem ponechání v platnosti dosavadního R-U zákonodárství bylo, jak jest v úvodu recepční normy avizováno, „...aby nenastaly zmatky a byl upraven nerušený přechod k novému státnímu životu.“ Přesto tím dochází k rozdělení ČSR na dvě právní oblasti trestního práva a v nich ke značné diferenciaci pojmání a posuzování trestných činů, zvláště pak vraždy a zabití.

V právní oblasti Slovenska Uherský trestní zákon upravuje v §279 trestný čin úmyslné zabití shodný se současnou úpravou vraždy prosté, kde dělítkem

¹ Do ustanovení judexkuriální konference r. 1861

od §278 vraždy je úmysl předem uvážený. Obě tyto skutkové podstaty stojí vedle sebe a jsou chápány jako základní. Úmyslné zabití zde navíc obsahuje jak kvalifikovanou skutkovou podstatu tak i skutkovou podstatu s privilegujícími znaky obsaženými v §281odst. 1, kdy pachatel způsobil skutek ve velkém rozčilení, a §281odst. 2, pokud osoba zabitá bezprávně těžce ublížila pachateli anebo jeho příslušníkům, nebo je těžce urazila. V obou případech, aby mohl být pachatel potrestán mírnějším trestem, musel být skutek ihned v tomto stavu vykonán.

V právní oblasti Čech a Moravy sice upravuje Trestní zákon z roku 1852 pojmově trestný čin zabití, taktéž vedle vraždy jako základní skutkovou podstatu, ta zde ale splývá se současnou úpravou těžkého ublížení na zdraví s následkem smrti.² Výsledkem je tak trestání zabití v rozdílné výši trestní sazby na obou územích – zabití na území Čech a Moravy se trestalo jako vražda, za kterou byl trest smrti.

2.2 Pokusy o unifikaci trestního práva

Vlivem těchto dvou hmotněprávních zákonů platných na území ČSR je narušen institut právní jistoty co se týče trestání úmyslných usmrcení, neboť na jedné straně hrozí pachateli za tentýž skutek i trest smrti a na straně druhé žalář do pěti let.³ Tyto rozdílnosti a zároveň potřeba sjednocení⁴ nejen trestního práva vedly k tomu, že bylo zřízeno při vládě ČSR ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a správní organizace, též označováno jako ministerstvo unifikací. Toto

² „...nevykoná sice v tom úmyslu, aby byl usmrcen, avšak přece v jiném úmyslu nepřátelském...“

³ trestní sazby jednotlivých skutků - **Uherský trestní zákon**: §278 vražda v úmyslu předem uváženém – trest smrti, §279 úmyslné zabití předem neuvážené – 10-15 let, §281 odst. 1 zabití v rozčilení – do 10ti let, §281 odst. 2 zabití viktimologické – do 5ti let **Trestní zákon 1852**: §136 vražda – trest smrti

⁴ Potřebu unifikace vyslovil např. Dr. Ráth v Časopisu Právník (1920/sešit 5, 6) „jednota státu, rovnost před zákonem požaduje, aby prestalo delenie republiky na dve oblasti.“ Upozorňuje ve svém článku na měření „dvojím loktem“, kritizuje vyřazenost Slovenska z kodifikačních prací, kde maďarské ani rakouské zákonodárství nebralo ohled na etnicitu národa a zpracování tehdejšího Uherského trestního zákona, které vytvořil jediný člověk.

ministerstvo však nemělo dostatečnou pravomoc a unifikace základních zákonů probíhala pod taktovkou resortně příslušných ministerstvech.⁵

K prvnímu pokusu o unifikaci trestního práva došlo roku 1921, kdy byla pod záštitou ministerstva spravedlnosti ustavena komise, jejímž předsedou byl univerzitní profesor JUDr. August Miřička. Byla vypracována osnova obecné části zákona a po jejím projednání na ní navázaly práce na zvláštní části, které vyvrcholily roku 1926.⁶ Tzv. profesorská osnova obsahovala skutkovou podstatu deliktu zabití jako prosté úmyslné usmrcení člověka a zároveň jako základní skutkovou podstatu (shodnost se současnou základní skutkovou podstatou vraždy prosté) a kvalifikovanou skutkovou podstatu úmyslného usmrcení za nízkých pohnutek, tedy vraždu.

Druhým pokusem o unifikaci byla ministerská osnova z roku 1937, která reaguje na dělení úmyslných usmrcení v Uherském trestním zákoníku. Základním skutkem zde byl trestný čin vraždy (prosté úmyslné usmrcení člověka) a, jak již v dnešním dělení známe, k tomuto skutku privilegované zabití „v omluvitelném prudkém vzrušení myslí“ v § 283 odst. 1 nebo „v prudkém vzrušení myslí způsobeném přímo předcházejícím těžkým bezprávím, jehož se na něm nebo na osobě jemu blízké dopustila usmrcená osoba“ v §283 odst. 2.

Po tomto pokusu jsou veškeré práce v útlumu až do konce Druhé světové války. Po přijetí nové Ústavy roku 1948 žádá politická scéna o přepracování celého právního řádu v duchu soudobé atmosféry a v rámci tzv. právnícké dvouletky je vypracováno několik osnov zákonů z různých odvětví práva, mimo jiné i trestního zákona, který vchází v účinnost 1.8.1950 pod číslem 86/1950 Sb.

⁵ VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2.vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 423

⁶ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu*. 3. nezměněné vydání Brno: Masarykova univerzita, 2006, str. 36-37

2.3 Úmyslná usmrcení v 2. polovině 20. století

2.3.1 Trestní zákon z roku 1950

Již v úvodním §1 vytyčil zákonodárce jeho třídní charakter, kdy stanovil⁷, že „*má chránit lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce a vychovávat k dodržování pravidel socialistického soužití.*“ Do pozadí se tedy dostává nejen rozlišování úmyslných usmrcení, postrádá se ale i dělení trestných činů, kde se upouští od jejich dělení na zločiny, přečiny a přestupky. Zná pouze jeden druh deliktu – trestný čin. Samotné trestání se také neslo v duchu ochrany socialismu, neboť systematika zvláštní části dává do popředí stát a lid, jako celek a porušení těchto zájmů postihuje neúměrně přísněji než jiné činy. Trestné činy proti životu a zdraví se tak odsouvají až na druhé místo, v pořadí do šesté hlavy po trestných činech proti republice, hospodářských, proti pořádku ve věcech veřejných, obecně nebezpečných a proti rodině a mládeži.

Z úmyslných usmrcení zná pouze vraždu prostou, obsaženou v §216 odst. 1, a kvalifikovanou, obsaženou v §216 odst. 2, která může být způsobena na vícero osobách, při loupeži, zvláště surově nebo v důsledku jiné přitěžující okolnosti.

Trestní zákon z roku 1950 ani z části nesplňuje požadavky vyslovené odbornou veřejností na unifikaci práva a potřeb lidu. Ani částečná reforma trestního práva roku 1956 nevnáší změnu do dělení úmyslných usmrcení.

2.3.2 Trestní zákon z roku 1961

Další hmotněprávní úpravou, která mohla změnit dosavadní situaci, měl být nový trestní zákon schválený dne 29. listopadu 1961 pod číslem 140/1961 Sb., a který vchází v účinnost počátkem následujícího roku. I ten se však nese v duchu staronové politické situace, kdy po přijetí nové Ústavy v roce 1960 nastává nová vlna kodifikačních prací v rámci níž tento zákon spatřuje světlo světa.

⁷ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu*. 3. nezměněné vydání Brno: Masarykova univerzita, 2006, str. 48

Po vzoru trestního zákona z roku 1950 obsahuje §1 účel nového zákona a i zde se odráží tehdejší obměněná politická situace, která chrání především „...společenské a státní zřízení ČSSR, socialistické vlastnictví,...“ a řadí trestné činy proti životu a zdraví za ochranu těchto statků do sedmé hlavy zvláštní části.

Dělení samotné části úmyslných usmrcení, na rozdíl od předchozího trestního zákona obsahovalo pouze strohou úpravu vraždy a privilegovanou vraždu novorozeného dítěte matkou. Důvodová zpráva se k tomuto vyjadřuje také stroze, že „*osnova umožňuje v souvislosti s § 29 (podmínky uložení výjimečného trestu – trestu smrti) spravedlivé odsouzení jak pachatelů zvlášť zavrženíhodných případů, tak i ostatních případů.*“ Jak z komentářů vyplývá, pohnutka zde není rozhodná, proto každé úmyslné usmrcení je vraždou (vyjma tr. činu teroru a genocidy) a nerozlišování jednotlivých druhů vražd s odstupňováním jejich trestní sazby má umožňovat „*vyvození pružnějších a plynulejších důsledků se zřetelem ke všem rozhodným okolnostem.*“⁸

Absence kvalifikovaných skutkových podstat byla trestněprávní teorií vnímána a proto doporučila v roce 1972 legislativní sekce ministerstva spravedlnosti zařazení těchto a také privilegovaných skutkových podstat do trestního zákona.⁹ Této žádosti ani jiným nebylo vyhověno až do novely z roku 1990 kdy byly poprvé do tr. zákona přidány kvalifikační znaky pro odstupňování těžších případů vraždy, těm privilegovaným se do konce účinnosti tohoto zákona místo nenašlo.¹⁰

Jistým pozitivem bylo, ustanovení zařazené v obecné části - §40 odst. 1 o mimořádném snížení trestu odnětí svobody. S přihlédnutím k mimořádným poměrům pachatele nebo vzhledem k výjimečným okolnostem případu mohl soud dle volního uvážení, po zohlednění okolností podmiňující užití nižší trestní sazby, snížit trest pod dolní hranici trestní sazby. Aplikace tohoto ustanovení se ale

⁸ BREIER, Štefan; BURDA, Alois; FARKAŠ, Zoltán. Trestní zákon. Komentář. Praha: Orbis, 1964, str. 559

⁹ EYSSELT, Eduard. K trestnému činu vraždy. Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSR, 1974, roč. 22, číslo 6, str. 324

¹⁰ Na tuto novelu (zák. 175/1990 Sb.) a rozdělení reaguji Jelínek a Sovák ve svém vydání novelizovaného trestního zákona s poznámkami a vyslovují taktéž potřebu „*vrátit se k otázce privilegovaných skutkových podstat.*“ JELÍNEK, Jiří; SOVÁK, Zdeněk. *Trestní zákon a trestní řád: novelizované znění trestních kodexů: poznámky - judikatura.* Praha: SEVT, 1990. str. 191

užívala zřídka tam, kde soud dospěl k závěru úmyslného zavinění ve vztahu ke smrti (po vyloučení těžké újmy na zdraví §222 trestního zákona z r. 1961).¹¹

2.3.3 Pokusy o rekonstrukci 2004 – 2006

Nový, komplexní návrh trestního zákoníku, zpracovaný Pracovní komisí pro rekonstrukci trestního práva v čele s Prof. Šámal, byl předložen vládou Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v červenci 2004 a po mnoha změnách byl nakonec o dva roky později zamítnut. Tato osnova sice nezahrnuje privilegované skutkové podstaty trestného činu vraždy, s případy, kdy pachatel jedná v náhlém hnutí mysli, ale do jisté míry s nimi počítá. Zařazuje je pod ustanovení vraždy prosté s trestní sazbou od deseti do osmnácti let.

Jak vyplývá z důvodové zprávy k tomuto návrhu, tato osnova rozlišuje za jakých pohnutek pachatel způsobil daný následek a odděluje od sebe tři druhy jednání – v afektu, s rozmyslem a po předchozím uvážení. Stěžejním je zakomponování do ustanovení vraždy tzv. premeditace a „odlišení rozmyslu od afektu a podobných stavů“,¹² tedy prvotnímu dílčímu vydělení afektdeliktů jako zvláštní skupiny trestných činů a tedy i náznak vydělení ze skutkové podstaty vraždy, které se rozvíjí právě v současné platné úpravě.

2.4 Úmyslná usmrcení z pohledu vědecko-právního

2.4.1 Historický vývoj potřeby diferenciací v monografiích 20. století

Co se týče vývoje úmyslných usmrcení na půdě hmotněprávní teorie probíhá rozdílným způsobem od prací kodifikačních a po dobu 20. století se vesměs pouze mívá, neboť kodifikační práce jsou v tomto období pouze odrazem politického vývoje země, nikoli však odrazem potřeby společenské.

Zařazení stěžejní privilegované skutkové podstaty zabití do nového trestního zákoníku tak předcházelo i dlouhé období, za které vědecká obec

¹¹ Blíže o tomto ve svém díle HOŘÁK, Jaromír. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011, str. 71 a násl. Srov. s příklady uvedenými v odborném článku MUSIL, Jan. Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. *Trestní právo*, 2004, č. 10, str. 10-11

¹² Čerpáno z ŠÁMAL, Pavel. *Osnova trestního zákoníku 2004 - 2006*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2006. str. 146-147

vyslovila několikrát potřebu v odborné literatuře lepšího rozlišení těchto skutků a předkládala i různé možnosti jejich úprav.

První ze stěžejních prací k tomuto tématu byla vydána v časopisu Právník v roce 1948, jejímž autorem byl **Dr. Eduard Eysselet**, který dlouze pojednává o potřebě rozlišení těchto skutků nejen v nomenoklatuře, ale i v odstupňování dle společenské škodlivosti a trestní hrozby. Samotné odstupňování skupin úmyslných usmrcení, se kterými se bylo možno do té doby v legislativní praxi setkat, shrnuje do tří systémů:

a. Systém bipartiční – rozlišuje mezi vraždou a zabitím, kde:

1. *vražda a zabití jsou stavěny vedle sebe* – např. trestní zákon z roku 1852, a z roku 1878
2. *základní formou je zabití, kvalifikovanou pak vražda* – do této skupiny můžeme zařadit např. osnovu trestního zákona z roku 1926
3. *základní formou je vražda, privilegovanou pak zabití* – příkladem je osnova z roku 1937

b. Systém tripartiční – základní formou je usmrcení, kvalifikovaným případem pak vražda, privilegovaným zabití.

c. Systém nerozlišující – nerozlišuje pojmově mezi úmyslnými usmrceními, neobsahuje tedy kvalifikační a privilegující znaky, ty mají povahu pouze okolnost snižující nebo zvyšující.¹³

Sám autor se, pro budoucí uplatnění v našich osnovách, přiklání k systému tripartičnímu, neboť v systému bipartičním „co není vraždou je zabitím a naopak, co není zabitím je vraždou“.¹⁴ Mezi tímto dělením tak dochází k nevyváženosti těchto dvou skutků a zužováním jednoho dochází k širšímu pojetí druhého, což vede k jejich problematické kvalifikaci. Jedním z důvodů pro odlišení těchto dvou

¹³ Přejato EYSSELET, Eduard. Úmyslná usmrcení. In: Právník 1948, roč. 87, sešit 1. Praha: Jednota československých právníků v Praze, 1948, str. 2

¹⁴ EYSSELET, Eduard. Úmyslná usmrcení. In: Právník 1948, roč. 87, sešit 1. Praha: Jednota československých právníků v Praze, 1948., str. 6

případů je právě „zamezení přílišné působnosti trestu smrti“.¹⁵ Další, a pro společnost stěžejní, důvod tkví v odlišení společenské škodlivosti těchto činů v souvislosti s jejich terminologickým pojmenováním. Obecně vžitá názory a mínění odlišují pojmově zabití jako lehčí formu, kde pachatelova nebezpečnost pro společnost je nižší a čin je společností ospravedlnitelný. Tudíž v rámci spravedlivého trestání by mělo být užito trestní sazby nižší, jež by měla postačovat k dostatečné nápravě. Eysselt navrhuje trestní sazbu v rozmezí 5-15 let pro činy, ke kterým je pachatel stržen prudkým vzrušením mysli – prostý afektdelikt, a 3-10 let afektdelikt, kterému předchází těžké bezprávi – vyprovokovaný.¹⁶

Naproti tomu pojem vraždy, je chápán v širším smyslu a je vžit pro trestné činy, které společností toliko ospravedlnitelné nejsou a vyřazují jejich aktéry na okraj společnosti. Eysselt ve svém článku předestírá potřebu zúžení výkladu pojmu vraždy pouze pro úmyslná usmrcení způsobená za okolností zvlášť zavrženíhodných. Pouze za tyto trestné činy by měl být pachatel stigmatizován označením vrah.

Další stěžejní prací je **Zapletalova studie o úmyslných usmrceních**. Ve své druhé části se zaměřuje na trestněprávní aspekty těchto činů a hodnotí doposud (do vydání této publikace r. 1980) vývoj §219 zák. č. 140/1961 Sb. Dle jeho názoru nedostatečnost spočívá v malé diferencovanosti samotného ustanovení a v sazbě pro odnětí svobody. Ta se prvotně nacházela od 10 do 15 let nebo trest smrti. Pouze pětileté rozmezí „*nevytváří příliš široké pole pro diferenciaci trestu*“ a „*představuje značně úzký prostor pro vyjádření různého stupně nebezpečnosti vzájemně velmi odlišných eventualit úmyslných usmrcení*“.¹⁷ Tento nedostatek byl částečně odstraněn novelou č. 45/1973 Sb., která upravovala ukládání trestu smrti – nahrazení trestu smrti „*...odnětím svobody nad 15 let až do 25ti let, jestliže považuje takový trest ke splnění účelu trestu za dostatečný*.“ (§29 odst. 3 zák. č. 140/1961 Sb. ve znění novely zák. č. 45/1973 Sb.)

¹⁵ EYSSELT, Eduard. Úmyslná usmrcení. In: Právník 1948, roč. 87, sešit 1. Praha: Jednota československých právníků v Praze, 1948., str. 6

¹⁶ Tamtéž, str. 21

¹⁷ ZAPLETAL, J; *Úmyslná usmrcení: (Kriminologická a trestněprávní studie)*. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980. str. 71-72

Sám Zapletal navrhuje rozšíření úmyslných usmrcení o privilegovanou skutkovou podstatu „v silném rozrušení vyvolaném násilím nebo závažnou urážkou ze strany poškozeného“¹⁸ s trestní sazbou 3-10 let.

2.4.2 Monografie 21. století

V roce 2003 vychází v časopise Trestní právo **Gřivnův** krátký článek zabývající se privilegovanými skutkovými podstatami, jako zvláštní ucelenou skupinou, kterým do této doby není věnovaná přílišná pozornost.¹⁹ Jedny z mála charakteristik těchto skutkových podstat přináší do té doby pouze učebnice trestního práva. Definují je jako skutkové podstaty méně závažné – menší **typové** nebezpečnosti, které jsou ve vztahu speciality k základní skutkové podstatě.²⁰ Nutno je rozlišovat „od polehčujících okolností, kde jde vždy o **konkrétní** nebezpečnost činu pro společnost.“²¹ Zároveň vyslovuje potřebu uzákonění dalších privilegovaných skutkových podstat hlavně na poli úmyslných trestných činů, kde je nebezpečnost pro společnost z hlediska míry zavinění, co se rozsahu týče, velká.²²

Na toto téma reaguje zdařile **Říha** svým článkem, kde dopodrobna rozebírá privilegované skutkové podstaty a jejich dělení na samostatné a nesamostatné obměny v komparaci s německým Strafgesetzbuch.²³

Tuto skupinu uzavírá článek **Prof. Musila** publikovaný v časopisu Trestní právo v roce 2004, kdy běží práce na novém pokusu o rekodifikaci českého

¹⁸ ZAPLETAL, J; *Úmyslná usmrcení: (Kriminologická a trestněprávní studie)*. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980. str. 111

¹⁹ GŘIVNA, Tomáš; Privilegované skutkové podstaty de lege lata a de lege ferenda. *Trestní právo*, 2003, č. 6

²⁰ Takto definuje učebnice trestního práva v té době platná KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Brno: PF MU v Brně, 2002. str. 186-187. Současné učebnice nejsou s charakteristikou sdílnější. Srov. např. KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2009.

²¹ GŘIVNA, Tomáš; Privilegované skutkové podstaty de lege lata a de lege ferenda. *Trestní právo*, 2003, č. 6, str. 2-3

²² Blíže tamtéž, str. 4

²³ ŘÍHA, Jan. Ještě k privilegovaným skutkovým podstatám. *Trestní právo*, 2004, č. 3, str. 22-24; 2004, č. 4, str. 9-18

trestního zákona.²⁴ Jakožto soudce Ústavního soudu ČR, i on sám vidí potřebu typového rozlišení úmyslných usmrcení, zvláště za nedostatečný považuje počet privilegovaných skutkových podstat.²⁵ Sám se přimlouvá za to, aby právě tyto skutkové podstaty byly zváženy a zahrnuty do nové úpravy. Zvláště pak „*dvě skupiny případů*“:

- *násilné usmrcení ve stavu silného rozrušení, vyvolaného násilím nebo závažnou urážkou nebo dlouhodobým týráním ze strany poškozeného vůči pachateli nebo osobě pachateli blízké,*
- *násilné usmrcení při překročení mezi nutné obrany.*²⁶

2.5 Jiné privilegované skutkové podstaty

Vedle klasických úmyslných usmrcení stojí samostatná úprava jiných speciálních skutkových podstat, které se vyvíjí společně se „základními“ úmyslnými usmrceními, ale které pro tyto účely vydělujeme a nepřihlížíme k nim.

Jedná se například o usmrcení novorozeného dítěte matkou, lidského plodu, na žádost (euthanasie) nebo ze soucitu, usmrcení při rvačce, účast na sebevraždě atd.

Možno a okraj zmínit, že jedinou privilegovanou skutkovou podstatou úmyslného usmrcení, která zůstává zachována téměř v nezměněné²⁷ podobě po celý vývoj úmyslných usmrcení a je obsažena ve všech výše uvedených trestních zákonech je privilegovaná²⁸ skutková podstata Vraždy novorozeného dítěte matkou, neboť výjimečné rozpoložení matky způsobené porodem má původ

²⁴ Slovensko na svém území zrušilo trestní zákon z roku 1961 v roce 2005 a nahradilo jej zák. č. 300/2005 Z. z. Jejich úprava obsahuje skutkovou podstatu zabití obsaženou v §147 a §148. Jedná se o ustanovení shodné s naší současnou úpravou těžkého ublížení na zdraví s následkem smrti a ublížení na zdraví s následkem smrti.

²⁵ MUSIL, Jan. Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. *Trestní právo*, 2004, č. 10, str. 10-11

²⁶ Tamtéž, str. 13

²⁷ V Uherském trestním zákoně i v trestním zákoně z r. 1852 se toto ustanovení vztahuje pouze na vraždu novorozeného dítěte mimo manželství. Usmrcení manželského dítěte je trestáno jako klasická vražda.

²⁸ O tom, zda jde o privilegovanou nebo „jen“ základní skutkovou podstatu blíže ŘÍHA, Jan. Ještě k privilegovaným skutkovým podstatám. *Trestní právo*, 2004, č. 4, str. 13 a násl.

ve fyziologických procesech vyvolaných porodem a je do jisté míry neovlivnitelné. (srov. NS ČSSR - R 16/1986 [č. j. Tpjf 24/85])

3 Trestný čin zabití dle zákona č. 40/2009 Sb.

České trestní právo již dlouhou dobu prahlo po lepším rozlišení/dělení skutkových podstat úmyslných usmrcení, které by pojmully trestné činy pro společnost méně závažné, obsahující privilegující složku, jež je charakterizována okolnostmi snižujícími nebezpečnost činu pro společnost, a které by zároveň pokryly §31 a §40 zák. č.140/1961 Sb.,²⁹ jejichž užívání záviselo převážně na volném uvážení soudů a nezajišťovalo plně každému jedinci institut spravedlivého trestání a předvídatelnosti soudního rozhodování. Za použití těchto ustanovení nemohla trestní sazba klesnout u méně závažných trestných činů pod 3 roky (resp. 5 let) odnětí svobody. Z těchto důvodů byla do nového trestního zákoníku, po vzoru řady evropských států,³⁰ zařazena nová skutková podstata zvyhodňující pachatele trestného činu vraždy za splnění podmínek stanovených v §141 odst.1 TZ,*...v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného,...*“.

Důvodová zpráva³¹ k zařazení tohoto deliktu do trestního zákoníku vyjadřuje potřebu odlišení typově společensky méně škodlivých případů. V konstrukci ustanovení bylo přihlíženo k zahraničním úpravám, zvláště pak Švýcarska Rakouska nebo Polska. Dosavadní úpravě především vytýká fakt, že trestní represe není odrazem míry nebezpečnosti pachatele nebo morální zavrženíhodnosti jednání, ale blíží se trestní odpovědnosti za výsledek, tedy usmrcení člověka, který není dostatečným dělítkem pro odlišení případů tzv. situačních vražd, kdy pachatelé jsou mnohdy k činům stržení tragickým dílem okamžiku.

Současnému znění ale předcházela úprava obdobná, která byla ještě před účinností trestního zákoníku změněna novelou zák. č. 306/2009 Sb. Do té

²⁹ Trestní zákon z roku 1961 obsahoval dvě resp. až čtyři skutkové podstaty privilegující čin společensky škodlivý. K vraždě znal pouze vraždu novorozeného dítěte matkou. Více GRIVNA, Tomáš. Privilegované skutkové podstaty de lege lata a de lege ferenda. *Trestní právo*. 2003, č. 6, s. 2-8

³⁰ Např. Rakousko, Německo, Švýcarsko, Rusko, Polsko

³¹ Dostupné na <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>

doby znělo ustanovení odst. 1 deliktu zabití „*Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až osm let.*“ Touto novelou byl směřován prvotní záměr zvýšení věkové hranice trestní odpovědnosti ze čtrnácti na patnáct let, jak tomu bylo doposud, ústavněprávní výbor ale nevrhl ještě několik dalších dílčích změn, mimo jiné i změnu znění ustanovení odst. 1 trestného činu zabití. Původní znění tohoto ustanovení by vyvolávalo mnoho rozporů ohledně jeho výkladu, kdy by se takto znějící skutková podstata dělila na několik alternativních privilegujících okolností, z nichž by pro naplnění jejích znaků stačilo splnění jen jedné z nich. Našli bychom zde až pět možných skutečností, možno definovaných jako samostatné obměny úmyslného usmrcení, obsažených v jednom ustanovení. Při bližším rozboru by se daly tyto skutečnosti rozdělit do tří skupin, které by pojaly typově různé skupiny deliktů. První z nich by pojímala delikty v silném rozrušení, tzv. afektdelikty, které by však nebyly blíže specifikované, což by z hlediska výkladu způsobovalo značné obtíže. Afekty, jako duševní poruchy emocí, jsou složité stavy osobnosti pachatele, které mohou zapříčinit jak jednání vzhledem k situaci omluvitelné, tak naopak jednání sociálně a eticky nepřijatelné. Proto by bylo nasnadě, aby tento znak byl vzhledem k povaze a účelu ustanovení zabití do jisté míry omezen.

Druhou skupinou jsou delikty ze strachu, zmatku a úleku. Tyto stavy vyvolávají reaktivní stav silného rozrušení. Pokud bychom je posuzovali zvlášť, mimo silné rozrušení, je nasnadě otázka subsumpce překročení mezí nutné obrany pod toto ustanovení, inspirovaná německou úpravou beztrestnosti excesu z nutné obrany §33 StGB vlivem strachu zmatku či leknutí.

V neposlední řadě třetí skupinou případů, na které by se toto ustanovení vztahovalo, by byly případy, na kterých se do značné míry podílela oběť trestného činu svým předchozím zavrženíhodným jednáním. Zde nastává problém vyloučení silného rozrušení z jednání pachatele, které může vykazovat znaky plánování. Ustanovení vylučovalo trestnost přípravy a vylučovala jí i horní hranice tehdejší trestní sazby v odst. 1 (př. žena/pachatelka postupně tráví svou oběť/manžela, který po několik let týrá jí i jejich děti – případy tzv. domácích tyranů). Řešení těchto případů se budou blíže věnovat kapitoly 3.4 a 5.1.

Dané úpravě byla vytýkána absence výslovného požadavku obecné pochopitelnosti či ospravedlnitelnosti spáchání skutku v afektu, bez něhož by vznikaly nejasnosti ohledně výkladu silného rozrušení, které by vedly k domáhání se jednání v afektu pachateli tzv. zakrývacích vražd, kdy byli při jiné trestné činnosti přistiženi osobou, kterou v panice z prozrazení usmrtili.³² Reakce se taktéž ozývaly na rozpětí trestní sazby od tří do osmi let.³³ Ta se ale oproti zahraničním úpravám příliš neliší.³⁴ Stejnou sazbu 3-8 let pro privilegované skutkové podstaty naopak navrhoval Zapletal³⁵ ve své studii, Eysselt³⁶ se přikláněl k sazbě v rozmezí 3-10 let.

Samotná skutková podstata trestného činu zabití byla zařazena do osnovy zákona na podzim roku 2007, kde se tvůrci osnovy rozhodovali mezi dvěma alternativami ustanovení. První z nich byla tou původně schválenou, druhá varianta se lišila pouze ve spojce, kdy spojku vylučovací **anebo** nahrazovala spojka **a**. Ta tedy zněla jako úmyslné usmrcení „*v silném rozrušení, strachu, úleku nebo zmatku a v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.*“³⁷ Toto znění by de facto bylo definicí vybočení z mezí nutné obrany a nesplňovalo by požadavek pojmové definice zabití.

³² FREMR, R. *Zabití – hit trestního zákoníku?* Zdroj: <http://jinepravo.blogspot.cz/2010/01/robert-fremr-zabití-hit-trestního.html>

³³ HOŘÁK, Jaromír. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011, str. 205

³⁴ Německý StGB obsahuje trestní sazbu méně závažného případu zabití 1-10 let (§213), Rakouský StGB zabití v pochopitelném hnutí mysli 5-10 let (§76), Polský Kodeks karny silné rozrušení ospravedlnitelné okolnostmi 1-10 let (čl.148 §4), Švýcarský StGB 1-10 let, Trestní zákoník Ruské federace trestá zabití omezením nebo odnětím svobody do tří let (§107).

³⁵ ZAPLETAL, J; *Úmyslná usmrcení: (Kriminologická a trestněprávní studie)*. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980, str. 99

³⁶ EYSSELT, Eduard. *Úmyslná usmrcení*. In: *Právník* 1948, roč. 87, sešit 1. Praha: Jednota československých právníků v Praze, 1948, str. 21

³⁷ HOŘÁK, Jaromír. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011, str. 213

3.1 Současné znění ustanovení

§ 141 Zabití

(1) Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až deset let.

(2) Odnětím svobody na pět až patnáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

- a) na dvou nebo více osobách,*
- b) na těhotné ženě, nebo*
- c) na dítěti mladším patnácti let.*

Stejně privilegující znaky skutkové podstaty obsahuje ještě ustanovení ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.

§ 146a Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky

(1) Kdo jinému úmyslně způsobí ublížení na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody až na jeden rok.

(2) Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.

(3) Kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody až na čtyři léta.

(4) Odnětím svobody na jeden rok až šest let bude pachatel potrestán,

- a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 3 na dvou nebo více osobách,*
- b) spáchá-li takový čin na těhotné ženě, nebo*
- c) spáchá-li takový čin na dítěti mladším patnácti let.*

(5) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 3 smrt.

Novelou zák. č. 306/2009 Sb. bylo změněno ustanovení o zabití do současné podoby, které ale, stejně jako znění jemu předcházející, není oprostěno od výkladových dvojzpyčností.

Při současném znění se nám naskytují dva výkladové směry, jež závisí na rozdělení ustanovení na delikty způsobené v silném rozrušení - tzv. afektdelikty, a delikty způsobené v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného – provokace.

První výkladový směr předpokládá, že zabití může být jen afektdeliktem, to znamená spáchané v silném rozrušení. Ustanovení v tomto případě nabízí dvě možné varianty:

- 1) úmyslné usmrcení v silném rozrušení, které bylo způsobeno strachem, zmatkem, úlekem nebo v jiném omluvitelném hnutí mysli, nebo
- 2) úmyslné usmrcení v silném rozrušení, které má původ v předchozím zavrženíhodném jednání poškozeného – vzniklo v jeho důsledku.

Jedná se tedy o jeden privilegující znak, který může být vyvolán dvěma různými podněty. K tomuto směru se přiklonil v jednom z prvních učebnicových výkladů autorský kolektiv kolem J. Jelínka,³⁸ který počítá pouze s jedním privilegujícím znakem a to silným rozrušením vyvolaným emotivními stavy pachatele nebo silným rozrušením, které nastalo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Tento kolektiv se v následujícím přepracovaném vydání učebnice od tohoto směru distancoval a přiklonil se ke směru druhému,³⁹ níže popsanému. Prvnímu z výkladů nahrává také fakt, že ačkoli jde o zvlášť závažný zločin podle §14 odst. 3 TrZ a úmyslné usmrcení, není zde trestná příprava (§20 odst.1 TrZ).

Druhý výkladový směr předpokládá dva samostatné na sobě nezávislé privilegující znaky, kterými je afektdelik, způsobený ve stavu omluvitelného

³⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2009, str. 478

³⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2010, str. 481

hnutí mysli a delikty způsobené předchozím zavrženíhodným jednáním pachatele, tzv. provokace.

Jde tedy buď o:

- 1) úmyslná usmrcení v silném rozrušení, která mohou být způsobena v důsledku omluvitelných hnutí mysli, např. ze strachu, zmatku nebo úleku, nebo
- 2) úmyslná usmrcení spáchaná v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, na silném rozrušení pachatele nezávislá.

K tomuto výkladovému směru se přiklání většina současně publikovaných učebnic, v publikovaných člancích tento názor zastává např. R. Fremr, který tvrdí, že usmrcení v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného bude spíše užíváno v bezprostřední návaznosti na jednání poškozeného s pravděpodobným prvkem afektu, než u činů uvážených, realizovaných po časovém odstupu nebo jako odplata.⁴⁰

Dalším vodítkem může být i sám název §146a, kde jde o ublížení na zdraví z **omluvitelné pohnutky**. Autorský kolektiv J. Kuchty k tomu uvádí, že provokace jako privilegující znak spočívá ve zvláštní pohnutce pachatele, nikoli v mimořádném psychickém stavu, jakým je omluvitelné hnutí mysli.⁴¹

Z dosud dostupné judikatury lze vyvozovat závěr, že se ubírá také tímto směrem. Za klíčový lze posuzovat např. judikát R 47/2013 tr., kde se Nejvyšší soud zabývá předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného jako samostatným znakem privilegované skutkové podstaty ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, bez závislosti na afektu, kterého se domáhá obviněný.

Z výtahu: „Podle skutkových okolností v projednávané věci lze zcela vyloučit alternativu silného rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo z jiného omluvitelného hnutí mysli, neboť o tyto znaky se zde vůbec nejedná, ale obviněný se tohoto přečinu domáhá z důvodů předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.

⁴⁰ FREMR, R. *Zabití – hit trestního zákoníku?* Zdroj: <http://jinepravo.blogspot.cz/2010/01/robert-fremr-zabití-hit-trestního.html>

⁴¹ KUČHTA, Josef a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: zvláštní část*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009, str. 18

Za zavrženíhodné jednání poškozeného se považuje chování v příkrém rozporu s morálkou,... Uvedená skutková podstata tak umožňuje mírnější postih v případě, když pachatel sice způsobí těžkou újmu na zdraví, ale jedná tak v důsledku citového či psychického vypětí, jež u něj vyvolává předchozí jednání poškozeného. Toto předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného však musí, aby splňovalo uvedená kritéria, v době, kdy obviněný čin páchá, stále ve svém zraňujícím, ponižujícím či jinak negativně na obviněného působícím účinku působit a čin obviněného jím musí být ovlivněn. Rozhodný je zde totiž právě tento neblahý účinek, který se v chování obviněného odráží a ovlivňuje city, emoce či obvyklé vnímání reality. ... Rovněž zde chybí působení emočního vlivu z takového jednání poškozeného, pod jehož působením musí obviněný, aby šlo o omluvitelnou pohnutku, jednat.“⁴²

Z výše uvedeného lze dovodit, že pachatel musí jednat v návaznosti na předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného, které musí na pachatele působit a musí jím být ovlivněn. Nelze toto chování vztáhnout na kohokoliv bez toho, aniž by byl s tímto chováním úzce spjat. Neblahý účinek, který má ovlivňovat city, emoce či obvyklé vnímání reality směřuje k semknutí tohoto znaku se silným rozrušením. Samotné usnesení je stěžejní tím, že se Nejvyšší soud zabývá provokací jako samostatným znakem po vyloučení afektu, nicméně na druhou stranu právní větou ne zcela jasně dokazuje, že se jedná o skutkovou podstatu alternativní. „*Za předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného, které je jednou z podmínek použití privilegované skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky podle § 146a odst. 1,3 tr. zákoníku, se považuje...*“

Další usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 5 Tdo 4/2012 v odůvodnění uvádí: „*Při zabití v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání není třeba, aby pachatel jednal v silném rozrušení nebo v jiném podobném stavu, neboť zákon zde vyžaduje pouze, aby jednání pachatele bylo vykonáno v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného“* K tomu srovnání: „*K naplnění privilegované skutkové podstaty stačí přítomnost jediného z uvedených znaků, byť*

⁴² R 47/2013 tr. [Usnesení NS ze dne 18.12.2012, sp. zn. 8 Tdo 1513/2012]

nezřídka se budou tyto znaky navzájem kumulovat.“ (Nález ÚS sp. zn. III.ÚS 284/12)

S přihlédnutím k většinovému názoru na výklad a k judikatuře má toto ustanovení povahu složené skutkové podstaty alternativní. Ty jsou charakteristické tím, že *ze dvou v úvahu přicházejících skutkových podstat může být naplněna buď jedna nebo druhá (nebo žádná).*⁴³ Autorka tento výklad také zastává.

3.2 Skutková podstata trestného činu zabití

Aby čin byl činem trestným dle TrZ, musí být splněny jak jeho materiální (společenská škodlivost) tak formální znaky uvedené v tomto zákoně. Formální znaky trestných činů jsou popsány v jednotlivých skutkových podstatách ve 13 hlavách zvláštní části a vybraných ustanoveních obecné části TrZ, příslušné skutkové podstaty jsou pak charakterizovány obligatorními znaky - objektem, objektivní stránkou, subjektem a subjektivní stránkou, i kdyby nebyly výslovně vyjádřeny.

Trestný čin zabití je ve vztahu speciality k vraždě podle §140 TrZ, proto je jednočinný souběh těchto skutků vyloučen - jedná se o privilegovanou skutkovou podstatu vraždy. Jednočinný souběh je také vyloučen s trestným činem vraždy novorozeného dítěte matkou dle §142 TrZ, který je ve vztahu speciality k zabití. Zde může být pachatelkou pouze žena, která se nachází ve zvláštním duševním stavu způsobeném porodem, předmět útoku je také specificky určen. Jednočinný souběh je dále vyloučen s trestným činem ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky dle §146a TrZ a s trestným činem neposkytnutí pomoci dle §150 TrZ.

3.2.1 Objekt

Trestní zákoník staví do popředí zvláštní části nejdůležitější společenskou hodnotu, kterou je třeba chránit, tedy život a zdraví každého jedince. Tímto navazuje na článek 6 LZPS, který deklaruje právo na život, proto nikdo nesmí být

⁴³ ŘÍHA, Jan. Ještě k privilegovaným skutkovým podstatám. *Trestní právo*, 2004, č. 4, str. 12
U alternativních skutkových podstat samostatně konstruovaných nemohou být naplněny oba znaky zároveň, musí se lišit alespoň v jednom centrálním znaku.

zbaven života a lidský život je hoděn ochrany již před narozením. To vyplývá nejen z úpravy na úrovni zákonů a ústavní, ale i z mezinárodní.

Druhovým objektem úmyslných usmrcení je tedy **lidský život**, předmětem pak **živý člověk**. Pro správnou kvalifikaci těchto skutků je nezbytné určit právě počátek a konec lidského života, které nám pomohou vyloučit nezpůsobilý pokus (nezpůsobilou přípravu), a dle kterých zjistíme, zda vůbec k dokonání daného skutku došlo nebo jednání pachatele bylo zakončeno „jen“ pokusem. Oba tyto zlomové okamžiky v životě jsou z hlediska právního posouzení náročné a mnohdy nejednotné.

Pro účely správné kvalifikace a trestního postihu, zda jde o trestné činy vraždy, zabití a vraždy novorozeného dítěte matkou nebo trestné činy proti těhotenství ženy, je nutné tento zlomový okamžik vymežit. V české trestněprávní nauce převládá názor, že za člověka je nutno považovat lidský plod od počátku porodu. To dokládá i ustanovení §142 TrZ vraždy novorozeného dítěte matkou, které je možné spáchat již při porodu. Z lékařského hlediska porod začíná již nástupem porodních bolestí, popř. zahájením zákroku u císařského řezu. Toto je však dosti neurčitý časový úsek pro právní vymezení. Porod je proces trvající nějaký čas, kdy pro tuto dobu je nutné najít určitý okamžik jako rozhraní.⁴⁴ Tím se podle většinového názoru nauky rozumí okamžik, kdy dítě začne opouštět tělo matky. Naproti tomuto názoru stojí jiný, že „*novorozené dítě je takové, které již opustilo porodní cesty, bylo odděleno od matky a nadechlo se.*“⁴⁵ Podobný názor vyslovil i Nejvyšší soud ČSR usnesením Ntd 246/1986, kdy podle něho „*nelze považovat usmrcení plodu v těle matky za usmrcení člověka, ale za způsobení újmy na zdraví samotné matce, součástí jejíhož těla plod dosud je.*“⁴⁶ Šámal k tomuto uvádí do souvislosti: „*usmrcení dítěte matkou při porodu až do okamžiku oddělení dítěte od těla matky nebo okamžiku prvního nádechu a výdechu by bylo beztrestné, neboť podle §163, není těhotná žena, která sama uměle přerušila své těhotenství, trestná, přičemž přerušením těhotenství je usmrcení*

⁴⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, str. 1460

⁴⁵ Např. CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Iura novit curia (několik poznámek k článku dr. Dolenského „Momentus partus“). *Trestní právo*, 1998, roč. 3, č. 5, str. 19-20

⁴⁶ K tomu také rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 31.8.2005, sp. zn. 5 To 81/2005

*lidského plodu.*⁴⁷ Závěry vyvozuje Kühn kdy „*plná trestněprávní ochrana plodu jako na ostatní již narozené lidi by měla nastat nejdříve v okamžiku, kdy je zřejmé, že proces porodu je nevratný.*“⁴⁸

Jako konec lidského života je považována na základě lékařských poznatků biologická smrt mozku (cerebrální smrt). *Jde o takový stav organismu, u kterého je obnovení všech životních funkcí vyloučeno.* (Nejvyšší soud ČSSR č. j. Tpjf 24/85). Transplantační zákon (zák. č. 285/2002 Sb.) definuje smrt v §2 písm. e), která nastává při „nevratné ztrátě funkce celého mozku, včetně mozkového kmene.“

Za smrt nelze považovat smrt klinickou, kdy dochází k zástavě činnosti srdce, která je následně obnovena. V tomto případě je nasnadě definování skutku jako pokus daného trestného činu. Naproti tomu „usmrcení“ již mrtvého člověka je pokusem nezpůsobilým. Konec lidského života je plně na posouzení lékařské vědě a praxi.

3.2.2 Objektivní stránka

Objektivní stránkou trestného činu zabití je, stejně jako u vraždy, usmrcení člověka. Jde o jakékoli jednání, které k tomuto následku vede. Na rozdíl od vraždy, je zde třeba čin spáchat ve skutkové podstatě vymezeným jednáním v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Usmrcení lze spáchat jak konáním tak opomenutím, kde opomenutí (§112 TrZ) bude v těchto případech vzhledem k dikci ustanovení výjimečné (např. nepodání životně důležitého léku nevléčitelně nemocnému).

3.2.3 Subjekt

Subjektem trestného činu je pachatel, který svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu zabití nebo jeho pokusu. Příprava zde není trestná. Pachatelem je fyzická osoba trestně odpovědná, tedy osoba přičetná, která

⁴⁷ NOVOTNÝ, Oto; VOKOUN, Rudolf; ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné. 2., Zvláštní část. 6.*, přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, str. 27

⁴⁸ KÜHN, Zdeněk. *Ochrana lidského plodu v trestním právu.* Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, str. 12

dovršila patnáctý rok věku. Trestní odpovědnost právnické osoby je vyloučena §7 zák. č. 418/2011 Sb.

Trestný čin zabití je privilegovaným deliktem (má ráz deliktu sui generis), musí zde být splněny okolnosti za kterých pachatel jedná, tedy v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Vzhledem k těmto okolnostem je užití této privilegované skutkové podstaty vyloučeno u těch spolupachatelů, kteří pod jejich vlivem čin nezpůsobili. U účastníků pak dochází k narušení požadavku akcesority účastenství, kdy účastník nemusí jednat za okolností §141 TrZ jako pachatel.⁴⁹

3.2.4 Subjektivní stránka

Trestný čin zabití patří do skupiny úmyslných usmrcení, což nám naznačuje, že je zde třeba úmyslu, a to jak přímého, tak i nepřímého (eventuálního). Vyžaduje tedy alespoň určité srozumění pachatele nebo představu o tom, kam směřuje jeho jednání, možný výsledek, který může nastat a pachatel o něm ví, je s ním srozuměn, popř. jej chce. Jednání pachatele pak musí směřovat k samotnému následku, tedy smrti poškozeného.

Při zjišťování zavinění se vychází z okolností, za nichž byl trestný čin spáchán. Velkou roli zde hraje fakultativní znak subjektivní stránky trestného činu, kterým je pohnutka neboli motiv pachatele. Může být okolností polehčující i přitěžující a má značný vliv při výměře trestu. V případě zabití je pohnutka součástí skutkové podstaty a obsahuje privilegující znaky, které je odlišují od vraždy §140.

„Demonstrativní chování před činem (silácké řeči, teatrální příprava) nesvědčí zpravidla o skutečném úmyslu uskutečnit vraždu.“ (R 20/1969)

3.3 Silné rozrušení

Jednou z privilegujících okolností je silné rozrušení pachatele, které musí mít charakter omluvitelného hnutí mysli. *“Rozumí se jím afektivní reakce pachatele na vysoce zátěžové životní okamžiky, která je sice reakcí nepřiměřenou, avšak*

⁴⁹ Blíže HOŘÁK, Jaromír. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10., str. 65

do jisté míry lidsky pochopitelnou. Jde o emocionální odezvu podmíněnou mimořádnými vnějšími okolnostmi, nikoli osobnostními dispozicemi pachatele (např. jeho zvýšenou popudlivostí a agresivitou). Nejedná se přitom o stav nepřičetnosti a zpravidla ani zmenšené přičetnosti.⁵⁰ Jde o zvláštní duševní stav pachatele v daný moment, který může vést ke zúženému vědomí, tzv. afektivnímu tunelu, kdy nevnímá situaci kolem sebe, jeho soustředění je zaměřené pouze na určité stěžejní body. S tímto je důležité zdůraznit, že afekt nemá žádný vliv na formu zavinění. Pachatel v tom momentu ví, co chce udělat a s následkem je alespoň srozuměn.

„Pochopitelnost a ospravedlnitelnost se nevztahuje na čin pachatele (ten zůstává zavrženíhodným a trestuhodným), ale pouze na jeho afektivní reakci, tzn. na silné rozrušení, v němž se pachatel trestného činu dopustil.“⁵¹

Silné rozrušení, může být pojato ze strachu, ve zmatku nebo úleku, popř. z jiného omluvitelného hnutí mysli. „*Samotné jednání pachatele v silném rozrušení ze strachu, úleku nebo zmatku nestačí k tomu, aby jím způsobené úmyslné usmrcení jiného nebo úmyslné ublížení na zdraví jinému bylo posouzeno mírněji podle §141 a §146a tr. zákoníku. K tomu je totiž nezbytné, aby strach, úlek nebo zmatek pachatele měl povahu omluvitelného hnutí mysli, které navazuje na podněty mimořádné intenzity.*“ (3 Tdo 856/2010) Privilegující okolnosti tak nemohou být pouhé silnější, každodenní emoce, ale musejí být vystupňované, nezávislé na přičetnosti, ale ovlivňující do jisté míry jednání a rozhodování pachatele.

3.3.1 Afekt

Emoce jsou důležitou součástí psychických pochodů člověka, které se navenek projevují fyziologickými reakcemi. Jsou doprovázeny mimickými a motorickými projevy, registrováním jevů v okolí. Emoce určují kvalitu podnětů, hodnotí jejich význam pro daného jedince, zda jsou kladnými nebo zápornými a tedy i příjemnými nebo nikoli. Dělení emocí je hned několik, pro naše účely je

⁵⁰ NOVOTNÝ, Oto; VOKOUN, Rudolf; ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné. 2., Zvláštní část. 6., přeprac. vyd.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, str. 30-31

⁵¹ HOŘÁK, Jaromír. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10., str. 62

nejdůležitější dělení podle intenzity a časového průběhu na afekty, city, nálady a vášně. City a vášně se na rozdíl od afektů a nálad vyznačují svou dlouhodobostí a stabilitou. Náladou se rozumí zpravidla delší dobu trvající emoce různé intenzity a druhu, jde o trvající pohotovost k emočním reakcím určitého druhu. „Nálada nemusí mít stále stejné zaměření, ale může se v průběhu měnit. *Určitá nálada dává všem emočním reakcím určité podbarvení.*“⁵²

Afektem se rozumí náhlá emotivní reakce na určitý podnět, která se vyznačuje svojí krátkodobostí a intenzitou. Afekt je provázen projevy mimickými, vegetativními (např. bušení srdce, zrudnutí nebo naopak zblednutí, pocení, husí kůže), hlasovým projevem nebo gestikulací. Kant afekty dělí do dvou skupin na stenické a astenické. Stenickými rozumí reakce na podněty, které mobilizují k činnosti – radost, zlost; astenické mají povahu utlumovací, obrannou – smutek, pláč. Afekty tedy jsou např. radost, smutek, vztek, strach, údiv, stud.

Z forezního hlediska se řadí do psychoreaktivních stavů, tedy **reakcí na určité situace**, které se projevují nějakými psychickými příznaky nebo stavy. Důležitým kritériem pro posouzení těchto stavů je pak vztah mezi kvalitou podnětu a reakcí na ní, přiměřenost. Jedním z možných vychýlení z „rozumných“ reakcí jsou reakce abnormální – velmi silné reakce na pro jedince významné události. „*Tyto reakce se vyznačují náhlým vznikem, krátkým trváním, poruchami vědomí různého stupně, poruchami mluvení, psychomotorickým nepokojem a částečnou nebo úplnou amnézií na čin.*“⁵³

Definicí pro různé stupně a dělení afektů najdeme v literatuře asi tolik, kolik autorů o nich píše. Jedním ze společných znaků těchto definic je náhlost vzniku afektivního stavu, který může trvat několik minut až hodin. Jedná se o **intenzivní** a rychle probíhající proces, při kterém jedinec svými reakcemi směřuje ke snížení afektivního napětí – tendence vybití. Jedinec se může v tomto procesu chovat různými způsoby. Může jednat zkratkovitě, kdy je jeho chování cílené avšak neadaptivní, neuvážené a nepřiměřené. Opakem je nezaměřená hyperaktivita vyznačující se chaotickým chováním (může dojít zkreslení vnímání skutečnosti),

⁵² DUŠEK, Karel; VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, Alena. *Diagnostika a terapie duševních poruch*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, str. 53-54

⁵³ HERETIK, Anton. *Úvod do foreznej psychológie pre poslucháčov právnických fakúlt*. 1. vyd. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1992, str. 73-74

nebo může dojít k tzv. stuporu, strnulosti těla, při které nedochází k reakcím na podněty z okolí.⁵⁴

Rakouská trestněprávní nauka rozlišuje afekty dle intenzity do tří skupin na afekty prosté, silné afekty - vystupňované a afekty nejvyššího stupně.⁵⁵ Afekty prosté jsou nedílnou součástí našeho života. Setkáváme se s nimi nejen u pachatelů téměř každého trestného činu. Jedná se o vypjaté reakce na situace v podobě stresu, které ale není nutno posuzovat jako rozpoložení pachatele za okolnosti privilegované. V tomto momentě může být vnímání jedince zúžené, zaměřené pozorností na afekt vyvolávající osobu nebo situaci. „*Může způsobovat vyblednutí širšího pole vědomí a eventuálně nejasnost některých, zvláště okrajových vzpomínek,*“⁵⁶ nedochází ale k dočasné amnézii na vrcholu, není proto důvodem pro hodnocení rozpoznávacích schopností za snížené. Afekty vystupňované jsou považované spolu s prostými za normální projevy lidské psychiky. Afekty nejvyššího stupně jsou určité extrémně vystupňované stavy psychiky jedince, českou/československou psychiatrickou naukou označovány jako afekty patické (patologické). Nejčastěji mají původ v duševní chorobě, která svědčí otázkám zmenšené přičetnosti a nepřičetnosti, mohou být ale i výsledkem duševní poruchy, nikoli pouze nemoci. Študent k tomu jako zásadní pravidlo uvádí, „*že bez zjištění těchto chorobných nebo odchylných stavů (na bázi psychózy nebo zvýšené afektivní dráždivosti a výbušnosti po různých mozkových afekcích, popř. na podkladě agresivních psychopatií) je možnost vzniku patického afektu pouze na základě psychogenního zážitku nepravděpodobná nebo v každém případě velmi vzácná.*“⁵⁷ **Patický afekt** se od prostého (normálního) odlišuje tím, že po vystupňování dochází na vrcholu k tzv. mráкотnému stavu – obnubilaci. Pachatel bývá v této fázi dezorientován, z této části si nic nepamatuje – částečná amnézie, jeho jednání je automatické. Po této fázi následuje totální vyčerpání organismu, jak psychické tak fyzické, následuje zpravidla spánek.

⁵⁴ KNOBLOCH, Ferdinand; KNOBLOCHOVÁ, Jiřina. *Soudní psychiatrie: pro právníky a lékaře*. 2. přepr. a rozš. vyd. Praha: Orbis, 1965. 410 s.

⁵⁵ Dělení převzato z HOŘÁK, Jaromír. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011, str. 36. K tomuto dělení se přiklání i odborníci české psychiatrie. Srov.

⁵⁶ ŠTUDENT, Vladimír. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vyd., Praha: SPN, 1989, str. 33

⁵⁷ Tamtéž, str. 33-34

Pro účely trestního práva procesního je důležité vyloučit právě tento patický afekt, který ve svých obhajobách s oblibou užívají pachatelé trestných činů, kteří se vymlouvají na poruchu vědomí, aby dosáhli klasifikace nepřičetnosti a tedy exkulpace. „*Patický afekt je s přihlédnutím k obecné vzácnosti tím pravděpodobnější, čím nesmyslnější se jeví ve vztahu k podnětu, čím je difúznější a méně zaměřený na určitou osobu.*“⁵⁸ Pokud tedy pachatel oběť zná, má k ní negativní vztah nebo konflikt, je pravděpodobnost patického afektu mizivá.

Shrneme-li stěžejní body pro rozlišení mezi afektem prostým (normálním, situačním) a patickým, je jich hned několik. Prvním z nich je výše uvedená výjimečnost patického stavu u člověka, zvláště pak bez chorobné příčiny, dalším je ostře vykousnutý úsek bezvědomí, amnézie je pro tento úsek ostře vyhraněná. S tím souvisí i následný stav pachatele, který by měl být dezorientován, mělo by u něho dojít k pochybení, co se vůbec stalo, neměl by vědět nebo si být jist, že právě on čin spáchal. Jeho vzpomínky na celý čin by měly být nejasné. Následovat by měl také stav totálního vyčerpání organismu, tupost nebo chaotické jednání. Spánek by svědčil patickému afektu. Nezanedbatelnou roli hraje motiv činu, to zda se pachatel k činu rozhodl „svobodně“, tedy jeho stav, ve kterém se k činu rozhodl a započal jej, jaký tedy byl prvotní impuls ke spáchání činu. Dalším důležitým faktorem je významnost role oběti, to zda jde o osobu pro pachatele známou či nikoliv, zda byli již dříve v nějakém vztahu, např. konfliktním. Pokud jsou svědci, mohou mít jejich výpovědi značný význam pro rekonstrukci chování pachatele při činu, kdy se do jisté míry jedná o nezávislý pohled a vnímání těchto stavů cizím pozorovatelem.⁵⁹

V psychiatrické praxi se můžeme ještě setkat s pojmem afekt nezvládnutý popř. nezvládnutelný. Většina názorů se ale přiklání k tomu, že tyto pojmy jsou samy o sobě zavádějící, protože i logickou úvahou se dá dojít k závěru, že již svým názvem implikují ztrátu ovládacích schopností a zároveň zachování schopností rozeznávacích,⁶⁰ to může mít právní důsledky v podobě exkulpace,

⁵⁸ ŠTUDENT, Vladimír. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vyd., Praha: SPN, 1989, str. 35

⁵⁹ Tamtéž, str. 34-35

⁶⁰ Např., ŠTUDENT, Vladimír. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vyd., Praha: SPN, 1989, str. 33; ÚTRATA, Roman. *Soudní psychiatrie*. Praha: Výzkumný ústav psychiatrický, 1979, str. 144 a násl.; DUFEK, Miroslav a kol. *Soudní psychiatrie pro právníky a lékaře*. Praha: Orbis, 1976, str.

kteřá je ale v těchto případech nepřipustná. Můžeme se setkat i s pojmy protahovaného, kumulovaného nebo chronického afektu, kdy afektivní napětí či reakce trvá značně dlouhou dobu a nevylučuje, aby pachatel podrobil čin zralé úvaze a plánoval jej.

Šrutová dělí afektivní delikty zásadně do dvou okruhů, kdy v prvním případě dispozice pro afektivní chování jsou spojeny s osobností pachatele, který může být emočně labilní, explozivní, impulzivně jednající vůči podnětům malé intenzity. Druhým okruhem jsou sice nekonfliktní, dobře adaptovaní jedinci, kteří reagují na stresové situace a opakované provokace dlouhodobého charakteru. Jedná se o případy vyústěné po známé „poslední kapce.“⁶¹ Do tohoto okruhu, za předpokladu splnění omluvitelnosti, budou spadat privilegované případy zabití.

3.3.2 Omluvitelná hnutí mysli

Ustanovení trestného činu zabití obsahuje taxativní výčet tři omluvitelných (pochopitelných) hnutí mysli, které mohou být nejčastějším impulsem silného rozrušení pachatele. Samotné jako produkt každodenních běžných emocí nestačí, aby se mohlo jednat o omluvitelnosti činu, musí být vyvolány závažnými okolnostmi situace, které zapříčiní vystupňované emotivní prožitky, které sice nutně nemusí ovlivňovat přičetnost (a v případě subsumpce pod zabití ani nesmí dojít k plné nepřičetnosti), ale vedou k značnému zúžení vědomí pachatele a oslabení zábran, jež pak mohou dále vést k nepřiměřené reakci na situaci. Tato reakce musí být do jisté míry lidsky pochopitelná – omluvitelná. Důležité je zdůraznit, že omluvitelnost se nevztahuje na samotný čin pachatele, ale pouze na silné rozrušení pachatele. Následek zůstává zavrženíhodným a trestuhodným.

„Strach, úlek nebo zmatek pachatele se podřazují pod obecný pojem tzv. omluvitelných hnutí mysli, která pocházejí z polehčujících a pochopitelných duševních stavů pachatele. Tato omluvitelná hnutí mysli mohou navazovat jen na podněty mimořádné intenzity a závažnosti, protože musí vyvolat silné rozrušení pachatele (např. u strachu půjde o vystupňovanou obavu o život vlastní nebo o

96; ŽUKOV, I.; HOŘÁK, J.; FISCHER, S.; PTÁČEK, R. *Zločiny v afektu - forenzní vyhodnocení - právní komentář*. Česká a slovenská psychiatrie: časopis Psychiatrické společnosti. Praha: Česká lékařská společnost J.E. Purkyně, 2011, sv. 3, str. 172-178. Zdroj: <http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=712>

⁶¹ ŠRUTOVÁ, Ludmila. In PAVLOVSKÝ, Pavel a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2009, str. 201

život blízkých osob, popřípadě o jinou újmu na zdraví). Nejedná se o pouhé silnější emoce, ale o emotivní prožitky vystupňované, které sice nutně neovlivňují přičetnost, ale vedou ke značnému zúžení vědomí pachatele a k oslabení jeho zábran.“ (7 Tdo 793/2010) Strach, úlek a zmatek mají spíše obranný charakter – astenický.

Strach je nelibá emoce, která je doprovázená zpravidla neurovegetativními procesy, jako jsou např. bušení srdce, zrychlené dýchání nebo vyšší pohotovost k obraně či útoku, nebo útěku a má různou intenzitu v závislosti na intenzitě prožívání. Jde o normální reakci člověka na nebezpečí,⁶² zejména pak na ohrožení svého života nebo života svých blízkých, popř. na hrozbu vážné újmy na zdraví.

Úlek a **zmatek** jsou spontánní reakce člověka na nenadálý podnět. Jsou to duševní stavy pachatele projevující se ve zkratkovité reakci. Chybí zde konkrétní představa, jednání je zbrklé, nevyvážené a ukvapené. Dle B. Rushe je to „*stav, kdy rozum jedince je v relativně dobrém stavu, ale vůle se stává nevědomě příčinou zlých činů prostřednictvím vášní.*“⁶³

Užití těchto okolností, jak již bylo výše řečeno, se vztahuje pouze na případy s podněty mimořádné intenzity. Je třeba ale z těchto obranných reakcí vydělit případy, kdy pachatel jedná ve formě nedbalosti. Jeho jednání musí být úmyslné, směřovat ke smrti poškozeného (popř. k ublížení na zdraví či způsobení těžké újmy na zdraví dle §146a odst. 1, 3 TrZ) a s následkem musí být alespoň srozuměn. Hořák v souvislosti s tímto upozorňuje na možnou subsumpci případů podobných krajní nouzi, kdy dojde k usmrcení osoby při katastrofě nebo havárii v panice(strachu) jinou osobou ve snaze se zachránit, a zároveň upozorňuje na odlišení případů zkratkovitého jednání od putativní nutné obrany.⁶⁴

Judikatura se uchyluje k negativnímu vymezení toho, co omluvitelným hnutím myslí není.

⁶² HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009, str. 566-567

⁶³ Převzato z HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009, str. 326-327

⁶⁴ HOŘÁK, Jaromír. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, str. 64

Z příkladů:

„Za důvod k omluvitelnému hnutí myslí nelze považovat takové jednání poškozeného (oběti trestného činu), které pachatel sám vyprovokoval svým nepřístojným chováním.“ (3 Tdo 856/2010) K tomu se vztahují obvyklé potyčky a spory, stejně tak jako napadání ve formě postrkování, facky nebo obranného povalení na zem. Ty vyvolat omluvitelné silné rozrušení nemohou.

„Takovým podnětem není ani prostá krádež majetku pachatele, byť k ní v minulosti mohlo dojít již vícekrát, pokud navíc ani není zřejmé, kdo se dopouštěl předchozích krádeží.“ (7 Tdo 793/2010) Odcizení majetku může být zváženo jako podnět k omluvitelnému silnému rozrušení pouze za předpokladu, že jde o útoky proti majetku mimořádného charakteru, které mají za následek škodu tak závažnou, v jejímž důsledku může dojít k existenčnímu ohrožení postižených osob spočívajícím ve ztrátě sociálních jistot, chudobě nebo citelném zhoršení životní úrovně. Literatura bere v úvahu i *„výrazný zásah do osobnostní sféry, např. úmyslné zdemolování zařízení a vybavení domácnosti, zabití či utýrání domácích či hospodářských zvířat, zejména má-li k nim postižený osobní vztah.“*⁶⁵

„Nestačí k němu ani pouhé obtěžující jednání poškozeného např. v podobě verbálních útoků vůči pachateli.“ (5 Tdo 938/2012) Tím se rozumí běžné verbální útoky v podobě nadávek nebo spílání. Úmysl usmrtit nelze vyvodit bez dalšího ani z toho, že někdo někomu vyhrožuje usmrcením. To platí i za předpokladu, že mezi těmito osobami probíhá hádka a vyhrožující osoba jedná ve vzteku. (R 10/1994)

„Nelze jím považovat ani silné rozrušení pachatele vyvolané pouze jeho hněvem a vztekem (např. v důsledku nadměrného hluku oslavujících osob jež pachatele rušily ve spánku) ve spojení s vlivem jím požitých alkoholických nápojů.“ (4 Tdo 1517/2010) To samé platí i pro jednání pod vlivem drog (2 To 116/2009) nebo jiných návykových látek.

Judikatura dále uvádí, že jinými omluvitelnými hnutími myslí mohou být například žal, soucit nebo smutek. (8 Tdo 1115/2010) Sporné je, zda tímto

⁶⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, str. 1493, srov. např. s argumentací Nejvyšší státní zástupkyně v usnesení NS ČR sp. zn. 7 Tdo 793/2010

znakem může být i nevěra. Pokud jí zvážíme jako další znak, nabízí se otázka, kdy ano omluvitelnosti a kdy ne. K usmrcení z důvodu nevěry totiž nemusí dojít jen mezi těmito dvěma osobami, ale může dojít k usmrcení osoby třetí, podílející se na tomto trojúhelníku. Zásadními rozlišeními by měl být charakter svazku – přítel/přítelkyně nebo manželský/partnerský, kde si dva při oddávání slibují věrnost. Dalším příslušnost některé církvi nebo náboženskému uskupení, které nevěru odsuzují/zakazují. V současné, moderně smýšlející společnosti se ale setkáváme i s přístupy jedinců, kteří nevěru zcela nezatracují a naopak jí mají ve svých svazcích povolenou. Proto by se měly posuzovat i vzájemné poměry mezi partnery v průběhu jejich soužití, to jak se k nevěře staví.

3.4 Provokace

Když jsme se přiklonili k provokaci jako ke znaku skutkové podstaty, který může být naplněn samostatně bez závislosti na afektu, nabízí se tedy otázka, jak velké pole působnosti jí nechat. Pokud totiž chceme subsumovat provokaci pod zabítí bez vlivu omluvitelného afektu, musí být zachován odpovídající poměr negativního charakteru provokujícího chování poškozeného k mimořádnému významu objektu, jímž je lidský život.

Zavrženíhodným jednáním (agresivním a provokujícím) je třeba rozumět takové vědomé a úmyslné jednání poškozeného, které je z etického hlediska mimořádně zlé a zraňující, a které zároveň působí na druhé, je pro ně ponižující, anebo z něj hrozí vážná újma na právech fyzických osob.⁶⁶ V kriminologii se pro tyto aspekty užívá pojmu viktimologického zavinění, to nemá ale nic společného se zaviněním ve smyslu trestního práva. Vychází z pouhé existence určitých prvků v chování poškozeného, které stimulují pachatele k pojetí úmyslu a realizaci obětí usmrtit. Jediný, kdo za tento čin nese odpovědnost je pachatel, protože nemá právo viktimizovat svou obětí.

Agresivní jednání je útočné či výbojné jednání nebo projev nepřátelství vůči určitému objektu nebo osobě. Může jít i o úmyslný útok na překážku stojící

⁶⁶ HOŘÁK, Jaromír. Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011, str. 214

v cestě k uspokojení potřeb.⁶⁷ V procesu viktimizace jde o rizikové chování podmíněné motivovaností, vhodným objektem a nepřítomností strážce ze strany oběti. Provokaci rozlišujeme vědomou a nevědomou. Zapletal ve své studii mluví o viktimologickém zavinění všude tam, kde si byla oběť vědoma nebezpečí pro svůj život, které vyplývalo z jejího chování.⁶⁸ Provokací vědomou mohou být například hádky a urážky často doprovázené agresivními výboji (rvačky) oběti vůči pachateli. V těchto případech převažují na straně oběti osoby mužského pohlaví. Nevědomé provokace mohou být jak aktivní (hádky, výčitky, urážky, nevěra), tak pasivní (zanedbávání domácnosti, nezáměr o zaměstnání) a typickými oběťmi jsou především ženy, u mužů jde o častý vliv alkoholu.

V zásadě může dojít ke dvěma druhům predeliktních situací v závislosti na zlém jednání poškozeného. **První skupinu** tvoří případy, kdy vztah mezi pachatelem a obětí je po určitou, většinou delší dobu nevyrovnaný ve prospěch oběti. Oběť po danou dobu využívá své převahy, kdy soustavně například vydírá nebo týrá budoucího pachatele (nebo jeho blízké), který ji v rozhodný okamžik v důsledku jejího jednání usmrtí (po tzv. poslední kapce – poslední podnět často nebývá tak závažného charakteru jako ty předchozí - kumulovaná provokace). Dále to mohou být situace, kdy oběť zneužívá svého mocenského postavení nebo různé formy šikany a vydírání vykazující znaky bezohlednosti.

Ustanovení §141 TrZ, ačkoli netrestá přípravu, nepožaduje bezprostřednost reakce na agresi (provokaci, týrání), a proto se jako zabití mohou posoudit i např. případy tzv. domácích tyranů, kdy poškozený dlouhodobě týrá člena/členy rodiny a obranná reakce nastane i na malý, zdánlivě nevinný podnět; „*nebo případ, kdy se pachatel delší dobu „užírám“ a nosí v sobě křivdu ze strany poškozeného, než se odhodlá k útoku.*“⁶⁹ Sám J. Hořák ale uvádí, že by měla být mezi úmyslným usmrcením a zlým jednáním oběti vždy zachována příčinná souvislost, tedy aby trestný čin z provokace poškozeného jednoznačně vyplýval a situace, která nastala, do značné míry omezovala možnosti rozhodování pachatele,

⁶⁷ HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009, str. 22

⁶⁸ ZAPLETAL, J; *Úmyslná usmrcení: (Kriminologická a trestněprávní studie)*. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980, str. 41

⁶⁹ HOŘÁK, Jaromír. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011, str.215

který musel jednat v určité tísní. Nemusí tedy jednat bezprostředně, ale alespoň na následky jednání poškozeného, které v určité době mohou přetrvávat.⁷⁰

Obezřetnost je třeba věnovat případům, kde je agrese poškozeného (jeho zavrženíhodné jednání) směřována nikoli proti životu a zdraví, ale proti majetku. Jak bylo uvedeno v **kapitole 3.3.2**, musí zde být škoda natolik závažná aby znamenala existenční a finanční ohrožení nebo zásah do osobní sféry pachatele. Zavrženíhodné jednání pachatele pak nemusí nutně směřovat proti samotnému pachateli. Lze je vztáhnout i na osoby blízké nebo cizí.

Druhou skupinou jsou situace, kdy oběť i pachatel jsou v relativně vyrovnaném vztahu (konfrontaci). Na rozdíl od první skupiny, kde se spíše hovoří o agresivních obětech, v této převažují oběti provokující. Výsledkem provokace je pak dočasná ztráta sebekontroly na straně pachatele, přičemž by měl být podíl viny oběti na konfliktu větší než podíl viny pachatele. Příkladem jsou usmrcení vyvolaná interpersonálními konflikty (např. hospodské vraždy), alkohol zde velmi často zastává významnou roli.

Pokud chceme zohlednit silné rozrušení pachatele nejen jako znak polehčující okolnosti ve smyslu §41 písm. b) TrZ, ale jako samostatný znak privilegované skutkové podstaty zabití, musí zde být dána co nejvyšší míra morální viny na straně oběti trestného činu. Tím budou zajisté případy, kdy jsou reakce pachatelů na jednání oběti spontánní, ihned uskutečněné, zpravidla v silném rozrušení, ať jsou pachatel a oběť v rovném postavení nebo ne. Čemu ale musíme věnovat pozornost, jsou případy usmrcení, které nejsou spáchány v bezprostřední návaznosti na zlém jednání oběti. Ty mohou vykazovat znaky přípravy, tedy spáchání činu s rozmyslem nebo po předchozím uvážení. Záleží tak na posouzení pohnutek pachatele, způsobu spáchání trestného činu a morální závažnosti jednání oběti.

Judikatura k tomuto tématu: *„Ústavní soud se domnívá, že počáteční fyzický útok poškozeného, spočívající v náhlých úderech pěstí do obličeje s následkem vyražení zubů, sražení na zem a vypuštění rozzuřeného psa na člověka, lze za daných okolností hodnotit jako zavrženíhodné předchozí*

⁷⁰ HOŘÁK, Jaromír. Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011, str. 215

jednání poškozeného ve smyslu § 141 odst. 1, § 146a tr. zákoníku.“ (Nález ÚS sp. zn. III.ÚS 3395/10)

Exkurz

Po celém světě, v každé kultuře se najdou případy tzv. domácích tyranů, které ale kraj od kraje společnost omlouvá nebo je naopak morálně zavrhuje. Jde o případy kdy tyran terorizuje svým chováním nebo jednáním okolí svých nejbližších, zpravidla partnera nebo děti, popř. rodiče atd. Nezřídka se totiž v těchto případech stává, že osoba týraná, popř. vězněná, opakovaně zneužívaná tyranem využije příležitosti a usmrtí ho. Bohužel i v českém prostředí se velice často setkáváme s těmito případy. Nejčastěji jsou týranými ženy – výzkumy udávají, že nejméně každá třetí žena⁷¹ zažila během svého života některou z forem násilí, k tomu Policie ČR jen za rok 2013 evidovala celkem 1361 vykázaných osob z domácnosti⁷², 103 vražd motivovaných osobními vztahy - tato čísla ale neudávají počet vražd v důsledku domácího násilí,⁷³ a 572 případů týrání osoby žijící ve společném obydlí (z toho byla většina pachatelů muži, pouze 14 žen pachatelek a jeden mladistvý pachatel).⁷⁴ Číslo, které udává počet týraných osob v domácnosti je alarmující, neboť pokud ho vynásobíme nejméně dvěma, získáme počet možných obětí úmyslných usmrcení, ať už tyranů nebo osob týraných. Vzhledem k povaze vztahu pachatele a oběti je v těchto situacích velice málo způsobů prevence nebo včasného podchycení situace. Okolí může být často k těmto případům netečné a vyslyší prosb týraných, že si vše vyřeší sami, a že jím do toho vlastně nic není. Ze strachu z možných následků jejich vzpoury proti tyranovi tak často raději trpí dál. V těchto případech by se ale měla do podvědomí převážně týraných žen dostat možnost využití utajovaných azylových domů, které některá sdružení nabízejí.

⁷¹ Zdroj <http://www.persefona.cz/n-domaci-nasili.php?page=dn-statistiky>

⁷² Zdroj <http://www.domacinasili.cz/statistiky/> Dokument Přehled o vykázaní v ČR za rok 2013

⁷³ Zdroj <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx> Dokument č.12

⁷⁴ Tamtéž

3.5 Zabití za přitěžujících okolností

Kvalifikujícími okolnostmi privilegované skutkové podstaty zabití v odstavci 2 §141 trestního zákoníku jsou úmyslné usmrcení na dvou nebo více osobách, na těhotné ženě, nebo na dítěti mladším patnácti let. Jak je uvedeno v důvodové zprávě, tyto okolnosti užití vyšší trestní sazby vycházejí z kvalifikačních znaků vraždy §140 TrZ obsažených v odstavci 3 tohoto ustanovení, navíc jsou ovlivněny a omezeny možným výskytem v běžné praxi. Výskyt těchto zbylých okolností bude ale také do značné míry poměrně vzácný.

a. Zabití na dvou a více osobách

Pro užití tohoto kvalifikačního znaku je nutné, aby k usmrcení, s jehož následkem musí být pachatel alespoň srozuměn, došlo v jednočinném souběhu, tedy důsledkem jednoho skutku. Pojem „na více osobách“ je rozuměn jako tři a více osob.

b. Zabití těhotné ženy

Nejen žena, která je těhotná, ale i lidský plod v jejím těle zasluhuje právní ochrany a to od počátku těhotenství. Těhotnou ženou se tedy rozumí žena od počátku těhotenství, které je stanoveno na období uhnízdění vajíčka v děloze matky, okamžiku tzv. nidace. Ta trvá v rozmezí od čtvrtého dne po oplození do konce druhého týdne po oplození, kdy je proces ukončen.⁷⁵ Pro umělé oplodnění se užije stejného postupu a rozhodného okamžiku jako u přirozeného početí. K rozhodnému okamžiku konce ochrany lidského plodu a začátku jeho ochrany jako člověka **viz. kapitola 3.2.1.**

Rozhodným je také to, zda byla žena od počátku útoku těhotnou. Nezáleží tedy na tom, zda k potratu došlo během činu nebo až po něm. Pro aplikaci této zvlášť přitěžující okolnosti postačí nedbalostního zavinění ve smyslu §17 písm. b TrZ, protože není třeba, aby „pachatel o této skutečnosti věděl, ač o ní vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl

⁷⁵ KÜHN, Zdeněk. *Ochrana lidského plodu v trestním právu*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, str. 7-8

a mohl.“ Těhotenství ženy je v počáteční fázi těžko rozeznatelné, proto je dokazování zavinění značně obtížné, zvláště u pachatelů bez osobních vazeb na oběť.

c. Zabití dítěte mladšího patnácti let

Tuto přitěžující okolnost je třeba vykládat v korelaci s §139 TrZ o počítání času. Tato ochrana se vztahuje na dítě do dne předcházejícího jeho patnáctým narozeninám. V den svých patnáctých narozenin není již osoba dítětem mladším patnácti let. Z hlediska zavinění postačí, stejně jako u zabití těhotné ženy, nedbalost ve smyslu §17 písm. b. Není důležité, aby pachatel znal přesný věk své oběti, rozhodným je, zda to vzhledem k okolnostem (zejména fyzická vyspělost, vzhled, chování a vyjadřování se apod.) a k svým poměrům vědět měl a mohl.⁷⁶

Trestní sazba je stanovena za těchto okolností na 5-15 let.

⁷⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, str. 1470

4 Ukládání trestu, spravedlivé trestání

4.1 Základy trestní odpovědnosti

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. (resp. jeho autoři) upustil od materiálního pojetí trestného činu a v souladu s čl. 39 LZPS a §12 odst. 1, 2 TrZ a §13 odst. 1 TrZ přechází k formálnímu pojetí s materiálním korektivem.⁷⁷ Ono vyjádření materiální stránky obsaženo ve skutkové podstatě trestného činu jako „společenská škodlivost“ (dle Trestního zákona č. 140/1961 Sb., „společenská nebezpečnost“) je jistým nápomocným prvkem pro zařazení individuálního, společensky škodlivého činu do určitých mezí trestní sazby, a tím odstupňování represe pro daného pachatele. Posuzování povahy a závažnosti trestného činu je tak klíčovým procesem, který v trestněprocesní rovině napomáhá spravedlivému posouzení odpovědnosti pachatele za daný spáchaný čin, s přihlédnutím k dalším obecným zásadám pro ukládání trestů. Formální pojetí naopak klade důraz na zákonné vymezení přesných a jednoznačných skutkových podstat trestných činů⁷⁸ a důraznějšímu dodržování zásady „nulum crimen sine lege certa.“ Více k podmínkám trestní odpovědnosti a škodlivosti trestného činu např. usnesení Městského soudu v Praze, sp. zn. 7 To 251/2011.⁷⁹

Není v trestněprávní rovině důležitější věc, než správné a spravedlivé posouzení spáchaných úmyslných usmrcení. Delikty obsažené v hlavě první zvláštní části trestního zákoníku jsou z hlediska jejich závažnosti, neboli škodlivosti pro společnost, hodnoceny a trestány nejpřísněji z důvodu zajištění dostatečné trestní represe. Recidiva těchto deliktů je pro moderní společnost na jedné straně nepřijatelná, na straně druhé na opakování trestné činnosti v této

⁷⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 146-148; K problému materiálního a formálního pojetí trestného činu srov. např.: NOVOTNÝ, Oto. Na okraj rekonstrukce trestního práva hmotného. *Trestní právo*. 2004, č. 10, s. 6-7; dále srov. ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 10, s. 23; dále srov. ŠÁMAL, Pavel. K problému formálního a materiálního pojetí a pojmu trestného činu v připravované kodifikaci trestního zákoníku. *K odkazu Jaroslava Kallaba*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 111-116; etc.

⁷⁸ ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 10, s. 23

⁷⁹ Publikováno v *Trestněprávní revue*. Praha: C.H. Beck, 2012, č. 4, str. 97-101

oblasti závisí velice na pohnutce pachatele, tedy za jakým účelem trestný čin spáchal. Delikt zabití zpravidla vylučuje jakoukoliv recidivu tohoto činu, neboť pravděpodobnost opakování se stejné situace, do které se oběť a zároveň pachatel v jedné osobě dostane, je velice malá, nicméně tyto případy nastat mohou.

Při klasifikaci úmyslného usmrcení jako zabití se nám naskytne hned několik otázek. Je třeba afektu/silného omluvitelného rozrušení, nacházel se tedy pachatel v tomto stavu? A nacházel se v tomto stavu po celou dobu jednání? Obsahuje předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného prvky morální omluvitelnosti? Nejednalo se o nutnou obranu nebo nepřičetnost? Využil pachatel všech možných pokusů a zákonných postupů, jemu dostupných, pro lepší a nenásilné řešení situace?

Otázkám silného rozrušení a provokace, jejich znakům a průběhu, jsme se věnovali v kapitolách č. 3.3 a č. 3.4. Na otázky nutné obrany, nepřičetnosti a stavů pachatele, které se v průběhu mohou střídat se pokusíme odpovědět v následujících kapitolách č. 5.3 a č. 5.1. Té poslední se budeme věnovat nyní.

To zda pachatel využil všech jemu dostupných prostředků k nenásilnému řešení situace, vzhledem k povaze zabití, může za určitých okolností mít význam při kvalifikaci jeho jednání, zvláště pak u případů předchozího zavrženíhodného jednání. Pokud právě v genezi zabití najdeme časové úseky, kde bylo možno do něho zasáhnout pomocí třetí strany, zejména státních orgánů, ale pachatel toho nevyužil, nabízí se otázka proč? Odpovědi mohou být právě různá omluvitelná hnutí mysli, jako je například strach. Vědomá obava z reakce na vzpouru ku příkladu týrané ženy, by mohla mít z jejího pohledu dalekosáhlejší následky pro ní (popř. i její děti), než kdyby příkoří dále snášela, navíc je zcela často doprovázená názorem, že státní orgány nic nevyřeší.⁸⁰ S tím souvisí i případy, kdy je na osoby s násilnickými sklony podáno v průběhu několik trestních oznámení, která jsou vždy stažena. Nicméně i přes tyto situace bude pokus o pomoc státních orgánů svědčit trestnému činu zabití a při stanovování trestní sazby té nižší. Pozornost musí být ale věnována jednání, při kterém se pachatelé stávají tzv. rukou zákona.

⁸⁰ Mohou to být i případy, kdy pro mezery v zákoně je jednání oběti beztrestné, přesto svým charakterem společensky škodlivé a morálně odsouzeníhodné.

Shrneme-li všechny okolnosti relevantní k posouzení míry trestnosti jednání pachatele, vzniknou nám tři skupiny. Okolnosti, které se týkají pachatelovy osobnosti, způsobu jakým byl trestný čin spáchán a co bylo předmětem útoku.⁸¹ U pachatelovy osobnosti se posuzuje nejen tedy jeho duševní stav a náklonnost k agresivnímu chování nebo k afektivním stavům, ale i jeho dřívější život, který nám částečně může dát odpověď na míru jeho náchylnosti k určitému jednání. Astenický charakter svědčí nižší trestní sazbě.

U způsobu, jakým byl čin spáchán se vyžaduje shora uvedeného úmyslu s tím, že úmysl nepřímý, spolu s dalšími okolnostmi se kloní k zabití, stejně tak při absenci rozmyslu v jednání pachatele. Úmysl přímý bude spíše doprovázet provokativní chování poškozeného. Dalšími okolnostmi, které určují míru škodlivosti pro společnost jsou například zákeřnost, spolupachatelství nebo účastenství. Zákeřnost sama o sobě značí vyšší míru škodlivosti a tím i trestnosti. Spolupachatelství a účastenství vzbuzují určité pochybnosti v míře trestnosti. Jednání, které vykazuje znaky privilegovaného zabití, musí mít přímý vztah k poškozenému. „*Omluvitelná hnutí mysli v těchto případech mohou prospívat jen těm pachatelům, kteří se pod vlivem těchto emocí či stavů trestného činu dopustili.*“⁸² U předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného se vyžaduje, aby mělo přímý vztah k poškozenému, tedy aby se jej dopustil právě tento poškozený (7 Tdo 793/2010) a mezi jeho jednáním a jednáním pachatele byla příčinná souvislost za požadavku, že pachatel sám chování poškozeného nezavinil. Oproti druhé privilegované skutkové podstatě úmyslného usmrcení – vraždy novorozeného dítěte matkou není vyžadován konkrétní subjekt se zvláštními vlastnostmi, přesto trestní odpovědnost spolupachatelů a účastníků bude posuzována podle výše popsaného klíče jako u vraždy novorozeného dítěte matkou, i přes požadavek akcesority účastenství. Zabití ve smyslu §140 lze přičítat jen těm pachatelům, kteří trestný čin spáchali za jeho zvláštních okolností nebo k těmto okolnostem měli přímý vztah.

⁸¹ EYSSELT, Eduard. Úmyslná usmrcení. In: *Právník* 1948, roč. 87, sešit 1. Praha: Jednota československých právníků v Praze, 1948, str. 8-17

⁸² HOŘÁK, Jaromír. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, str. 65

Poslední ze skupiny je předmět útoku, tedy přesněji vztah pachatele k oběti, to zda šlo o oběť cizí nebo oběť známou. U zabití bude vztah pachatele a oběti v drtivé většině příbuzenský⁸³ nebo známý, k zabití oběti cizí bude zpravidla docházet jen výjimečně, např. v různých excesech z beztrestnosti (pachatel usmrtí člověka, který před jeho zrakem týrá malé dítě).

4.2 Vývojová stádia zabití

České trestní právo se drží zásady „cogitationis poenam nemo patitur“ pocházející již ze starověkého římského práva. Smyslem této zásady je, že nemůže být člověk trestně odpovědný za pouhou myšlenku na spáchání trestného činu. Samotný následek trestného činu předchází určitá geneze, tím není jen pouhá myšlenka, ale i její projev. Trestněprávní nauka zná tři stádia vývoje trestného činu. Těmi jsou příprava, pokus a dokonání trestného činu. Ne každý trestný čin všechny tyto aspekty obsahuje a ne každé jednání je trestné. Příkladem úmyslného usmrcení, které obsahuje pouhou myšlenku a její následnou úspěšnou realizaci bez přípravy a pokusu je vražda prostá ve smyslu §140 odst.1 TrZ.

Přípravou ve smyslu §20 trestního zákoníku je *„jednání, které záleží v úmyslném vytváření podmínek pro spáchání zvláště závažného zločinu, zejména v jeho organizování, opatrování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, srocení, v návodu nebo pomoci k takovému zločinu.“* Aby byla příprava trestná, musí to trestní zákoník u příslušného trestného činu výslovně stanovit. Vzhledem k povaze trestného činu zabití jako zvláštní privilegované skutkové podstatě ve vztahu k vraždě, u které je příprava trestná, by se dala předpokládat trestnost přípravy i u zabití. Návrh trestního zákoníku s ní ale původně nepočítal, protože horní hranice trestní sazby byla stanovena na osm let. Po novele zák. č. 306/2009 Sb., kdy byla horní hranice zvýšena na deset let a trestný čin zabití tím zařazen mezi zvláště závažné zločiny, ale k zařazení trestnosti přípravy nedošlo. Důvodů, proč tomu tak bylo, může být několik. Jedním z nich

⁸³ Ještě do roku 1950, kdy vstoupil v platnost nový trestní zákon platila všeobecná zásada nesahati na život bližního a poměr manželský byl považován jako zvláštní závazek podmiňující užití vyšší trestní sazby. (R 1437/1924 rozh. tr.) Důvodem byly povinnosti vyplývající z rodinných svazků z hlediska etického a sociálního a okolnost, že děje v rodině jsou zpravidla skryty veřejnosti, tudíž je zde vyšší náchylnost k útokům. Viz. EYSSELT, Eduard. Úmyslná usmrcení. In: *Právník* 1948, roč. 87, sešit 1. Praha: Jednota československých právníků v Praze, 1948, str. 16

bylo ne zcela jasné zařazení privilegujících znaků skutkové podstaty ke znakům alternativním nebo kumulativním. Ačkoli se dospělo k závěru, že jde o znaky alternativní, ve prospěch kumulativních hrála skutečnost, že u omluvitelného afektu, který by byl nedílnou součástí předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (v jehož důsledku by vznikl), je pro svou spontánnost příprava vyloučena, tedy nepřipadá vůbec v úvahu.⁸⁴ Dalším z důvodů mohla být samotná omluvitelnost situace, ve které byl trestný čin spáchán. Zde nastává problém u trestných činů spáchaných s rozmyslem nebo po předchozím uvážení v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Vzhledem k okolnostem případu stojí za zvážení subsumpce pod vraždu za užití polehčujících okolností ve smyslu §41 písm. a), pokud jde o prvopachatele, písm. d) nebo písm. e) TrZ.

Pokusem ve smyslu §21 trestního zákoníku je „*jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu.*“ Jednání musí vykazovat úmysl dokončit trestný čin, příprava je proto trestná jen u úmyslných trestných činů, tedy i zabití. Pokus trestného činu je pak trestný podle trestní sazby stanovené u téhož dokonání činu. Rozlišujeme mezi pokusem ukončeným, kdy pachatel učiní vše nezbytné k dokonání činu a neukončeným, kdy pachatel ještě vše potřebné k dokonání činu neučinil. Trestnost přípravy a trestnost pokusu zanikají za podmínek stanovených trestním zákonem.

4.3 Trestní sazba zabití a podmíněčné propuštění

Jak důvodová zpráva uvádí, trestní sazba zabití v §141 odst. 1 byla původně stanovena jako u privilegované vraždy novorozeného dítěte matkou od 3 do 8 let, novelou zákona č. 306/2009 Sb. pak byla zvýšena horní hranice trestní sazby na deset let, což zařadilo tento delikt do skupiny zvláště závažných zločinů.

Věcně příslušným byl stanoven v prvním stupni krajský soud (§17 odst. 1 písm. a) zák. č. 141/1961 Sb. trestního řádu). Osoba odsouzená pro trestný čin zabití ve smyslu §141 odst. 1 může být podmíněně propuštěna za splnění okolností §88 odst. 1 písm. a) po výkonu poloviny uloženého trestu odnětí

⁸⁴ Srov. HOŘÁK, Jaromír. Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011, str. 209

svobody, podle § 141 odst. 2 může být *podmíněně propuštěna* až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody (§ 88 odst. 4). Je zde možnost mimořádného snížení trestu pod dolní hranici tří let.

5 Komparace s dalšími ustanoveními trestního zákoníku

5.1 Vražda

Požadavek diferenciaci úmyslných usmrcení se nevztahoval pouze k privilegovaným skutkovým podstatám, ale i k samotné diferenciaci vražd. Trestní zákon z roku 1952 definoval vraždu jako úmyslné usmrcení s trestní sazbou od 15 do 25 let. Kvalifikačními znaky byly případy, kdy se pachatel dopustil činu na několika osobách nebo opětovně, při loupeži nebo zvlášť surovým způsobem nebo za jiné zvlášť přitěžující okolnosti. Trestní zákon z roku 1961 obsahoval původně pouze strohou skutkovou podstatu úmyslného usmrcení s trestní sazbou v rozmezí od 10 do 15 let nebo trestem smrti, až novelou zákona z 1. 7. 1990 bylo ustanovení rozšířeno o šest kvalifikačních znaků a do konce účinnosti ještě o další dva.

Trestní zákoník z roku 2009 přinesl zcela zásadní zvrát do dělení úmyslných usmrcení. Jako základní⁸⁵ skutkovou podstatu pojal §140 odst. 1 TrZ tzv. vraždu prostou, k tomu zabití jako privilegovanou skutkovou podstatu, §140 odst. 3TrZ s taxativním výčtem kvalifikačních znaků a §140 odst. 2 TrZ s kvalifikačními znaky rozmyslu a předchozího uvážení, tzv. premeditace.

Znaky premeditace jsme dovedli jako možné u silného rozrušení pachatele (trestný čin zabití je ve vztahu speciality k ustanovení §140 TrZ, včetně §140 odst. 2TrZ), u afektu by ale měly být zcela vyloučeny, alespoň tedy předchozí uvážení. Důvodová zpráva definuje rozmysl a afekt jako dva proti sobě stojící znaky, které se navzájem vylučují, tedy že „*spáchání trestného činu s rozmyslem je odlišením od afektu a podobných stavů.*“ Rozmysl (=reflexe) je dělítkem mezi vraždou kvalifikovanou a vraždou prostou ve smyslu §140 odst. 1. Pod tu spadají zejména tzv. situační vraždy, které jsou výsledkem spontánní nepromyšlené reakce pachatele na vyhrocený konflikt. Naproti tomu rozmysl (stejně tak i předchozí uvážení) je myšlenková činnost pachatele, při které hodnotí okolnosti podmiňující jeho rozhodnutí spáchat trestný čin, tedy zvažuje různá pro

⁸⁵ Důvodem, proč nebyla jako základní skutková podstata vybrán trestný čin zabití ale vraždy, je především velké množství kvalifikačních znaků vraždy a dále potřeba zdůraznit omluvitelnost (privilegovanost) zabití.

a proti a uvědomuje si možné důsledky svého jednání. V případě rozmyslu může jít dle důvodové zprávy „i o velmi krátkou úvahu, při níž pachatel jedná uváženě, ale nikoli po předchozím uvážení.“ Tím se rozumí, že útoku předchází myšlenková činnost buď bezprostředně nebo s velice krátkým časovým odstupem. Vražda prostá je ale také úmyslným usmrcením, proto je třeba jí podrobit určité nejzákladnější rozumové úvaze příčetného pachatele,⁸⁶ je činem z nedostatku rozmyslu a absentuje i znak afektu.

Pro správnou klasifikaci trestných činů, kde se zároveň vyskytuje znak rozmyslu a afektu, si je třeba ujasnit, jaký vliv mají na samotnou genezi trestného činu a v jakých částech dějové linie se setkávají. K tomu musíme zohlednit definici afektu jako omluvitelného hnutí mysli, při kterém dochází ke zúžení vědomí, tudíž vylučuje souběžnou existenci s rozmyslem. Nyní nastupuje otázka, jak se budou posuzovat případy, kde se tyto znaky budou postupně střídát. Je pachatel trestně odpovědný za vraždu nebo zabití v případě, že čin podrobí rozmyslu nebo předchází úvaze a plánování, ale vlastní čin pak spáchá v afektu (prudkém omluvitelném hnutí mysli); nebo naopak čin započne v prudkém omluvitelném hnutí mysli, poté se zklidní a čin dokončí uváženě; nebo určitou část tohoto děje podrobí racionálnímu uvažování, zjistí následky (pravděpodobně) svého počínání, „upadne“ opět do stavu silného rozrušení, ve kterém čin dokončí? Rozhodující pro posouzení jednání by měl být počáteční stav pachatele, prvotní impuls, který vedl k uskutečnění činu. Pokud pachatel započal své jednání v úmyslu svou oběť usmrtit, jeho jednání bylo podrobeno určité racionální úvaze a jeho pohnutka neobsahuje znaky omluvitelnosti (jde mu například pouze o prospěch), měl by být tento čin klasifikován přísněji a klonit se k vraždě, i za předpokladu, že dojde k nenadálé situaci při které se dostane do silného rozrušení v důsledku např. svého předchozího jednání.⁸⁷ Přísnější klasifikace by měla spadat i na situace, kdy pachatel jednal ve stavu silného rozrušení, ale určitý okamžik děje podrobil racionální úvaze. Otázkou je, jak alespoň dlouhý by tento

⁸⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2010, str. 479; Srov. HOŘÁK, Jaromír. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, str. 56

⁸⁷ J. Hořák uvádí příklad kdy osoba A spatří svého úhlavního nepřítele B, sedícího opilého zády k němu na lavičce, a rozhodne se ho usmrtit kamenem. A si ho ale povšimne a zahrne B nadávkami, které vydráždí B k zuřivému (agresivnímu) útoku, ve kterém A usmrtí. Viz. HOŘÁK, Jaromír. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10., str. 57-58

okamžik měl být. Na ní by měly odpovědět zvláště znalecké posudky z oboru psychologie a psychiatrie, a do jisté míry i v intervalech opakované výpovědi svědka, které by měly odhalit a tím prokázat moment „vystřízlivění“ v afektivním jednání pachatele, kdy si své jednání uvědomil, ale přesto od něj neupustil.

Jednou z dalších problematik jsou případy tzv. protahovaného afektu, silného rozrušení které může přetrvávat delší dobu (i dny), pokud jeho původ není blíže znám. Sám totiž nevylučuje prvky plánování a uvažování. K tomu se váží činy, kdy afekt hraje roli spouštěče jednání pachatele, který se dlouhodobě zanáší představami o útoku, a ke kterému nakonec dojde vyhocením situace. Je to časový děj kdy promýšlí jeho uskutečnění, ale dosud se k němu neodhodlal. Jde o jev tzv. afektivní připravenosti k činu.⁸⁸ Nutné je odlišit případy, kdy si pachatel afekt sám vyvolá (Srov. NS 4 Tdo 1517/2010, NS 3 Tdo 856/2010), a spontánní agresivní nebo afektivní jednání bez rozmyslu, které postrádá znaky omluvitelnosti nebo provokace ve smyslu § 141 odst. 1 TrZ. Jedinci trpící různými duševními poruchami nebo chorobami a psychopatiemi explozivního charakteru reagují často na nepatrné (nicotné, malicherné) podněty, které podmiňují užití vyšší trestní sazby dle § 140 odst. 3 písm. 1) TrZ úmyslného usmrcení ze zavrženíhodné pohnutky. Pod ní by měla spadat právě i jednání reagující na nepatrné podněty.⁸⁹

5.2 Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky

Ve zvláštní části trestního zákoníku se nachází stejná formulace privilegujících znaků jako u zabití ještě u trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky, kdy cílem pachatele není usmrcení člověka jako takové. Ustanovení tento následek však nevylučuje. Pro ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky platí kapitoly definující alternativní privilegované znaky skutkové podstaty zabití, stejně tak kapitoly o nutné obraně a krajní nouzi, zmenšené přičetnosti a nepřičetnosti.

⁸⁸ HOŘÁK, Jaromír. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, str. 58

⁸⁹ Srov. HOŘÁK, Jaromír. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011, str. 195

5.3 Nutná obrana, krajní nouze

Jak bylo výše uvedeno problematika provokace jako samostatného privilegujícího znaku má blízko k otázkám překročení mezi **nutné obrany**. Podle současné právní úpravy musí být zcela jasně prokázáno, aby byla vyloučena aplikace ustanovení o nutné obraně (§29 TrZ), že osoba obžalovaná věděla, že je její obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. V tomto případě by se jednalo o překročení mezi nutné obrany a vzhledem k absenci obdobného ustanovení §33 německého StGB o překročení mezi nutné obrany, se nabízí subsumpce pod naše ustanovení §141 TrZ - zabití. Důležitou roli zde ale hraje prokázání zavinění ve formě úmyslu, neboť většina pachatelů v této situaci, pokud jsou navíc ovlivněni silným rozrušením, zpravidla nevnímá, zda útok ještě trvá či stále přímo hrozí. Nabízí se tedy otázka, zda není překročení podmínek nutné obrany spíše některou z forem nedbalostního zavinění. (např. R 16/1994) Německo má pro překročení mezi nutné obrany stanovenou beztrestnost. Česká legislativa zastává názor, že každé usmrcení, ke kterému nedojde za podmínek okolností vylučujících protiprávnost, by mělo být postiženo trestem. Výměra trestu se stanovuje pro tyto případy za aplikace polehčujících okolností §41 písm. g TrZ, samotné jsou pak podřazeny pod skutkové podstaty ublížení z nedbalosti, způsobení těžké újmy na zdraví z nedbalosti nebo §143 TrZ usmrcení z nedbalosti, které je zařazeno od trestního zákoníku také nově, a které prvotně vystihuje záměr pojmout nedbalostní trestné činy způsobené porušením důležité povinnosti nebo vyjmenovaných zákonů. Pojem usmrcení, podle důvodové zprávy, vyjadřuje z hlediska chápání veřejnosti skutečnost, že smrt nastala v důsledku nedbalosti pachatele. Tím jej lépe odlišuje pojmově a zaviněním od vraždy a zabití.

Pokud se vrátíme k zavinění úmyslnému, které vyžaduje zabití, mělo by se jednat zpravidla u excesů v nutné obraně o úmysl nepřímý (eventuální). Případají zde v úvahu např. situace, kdy pachatel usmrtí neznámého člověka, který před ním týrá jinou, zranitelnou osobu.⁹⁰ Musí nám ale zůstat na paměti, že jednání pachatele ve smyslu §141 odst. 1 TrZ musí mít znaky omluvitelnosti, které ne každá nepřiměřená obrana má.

⁹⁰ HOŘÁK, Jaromír. Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011, str. 214

Krajní nouzí je stav, při kterém se chrání zájem chráněný trestním zákoníkem pouze tak, že se obětuje jiný takový zájem. Ve stavu krajní nouze se odvrací nebezpečí přímo hrozící za zachování požadavku subsidiarity, kde se posuzuje, zda následek nebylo možno za daných okolností odvrátit jinak, a proporcionality. Požadavek proporcionality spočívá v tom, že nelze připustit ochranu určitého chráněného zájmu obětováním zájmu rovnocenného, tedy nelze zachraňovat vlastní život obětováním života jiného, protože ochrana života stojí na nejvyšším stupni chráněných zájmů trestním zákoníkem. Výjimkou z tohoto pravidla je, pokud obětováním jednoho života zachráníme lidských životů více. (R 20/1982) Subsumpci excessu (úmyslného vybočení) z krajní nouze pod zabití připouští například Prof. Šámal v komentáři k trestnímu zákoníku.⁹¹ Takovým příkladem může být situace kdy v hořícím domě stojí dvě osoby v okně třetího patra a čekají na záchranu, o které sice neví, kdy dorazí, ale ví, že je již na cestě, jsou silně rozrušené ze situace, načež osoba A (uvědomuje si výšku i to, že můžou při dopadu zemřít) popadne B ve snaze jí zachránit a vyskočí s ní z okna. Při dopadu A přežije, ale B zemře.

5.4 Zmenšená přičetnost a nepřičetnost

Problematika omluvitelných hnutí mysli má blízko k otázkám zmenšené přičetnosti a nepřičetnosti. Důležité pro správnou klasifikaci pod delikt zabití, popř. vraždy a nepřičetnosti závisí na znaleckém posudku soudního znalce z oboru psychologie a zvláště pak psychiatrie. Afektem z hlediska přičetnosti, jak bylo výše popsáno, může být pouze tzv. afekt normální, tedy fyziologického původu. Nepřičetnosti naopak svědčí afekty chorobné a též zmiňovaný afekt patický. Zde musí znalec diagnostikovat u pachatele stav vyvolaný duševní poruchou, nebo že jednal v patickém afektu, tedy dokázat, že má na čin amnézii a že jeho chování při činu a těsně po něm tomuto afektu nasvědčuje.

Oproti trestnímu zákonu z r. 1961 definuje ten současný i pojem **zmenšené přičetnosti**. Je jím takový stav, kdy má pachatel *v důsledku duševní poruchy podstatně sníženou schopnost rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládat své jednání*. (§27 TrZ) V důsledku toho lze uvažovat nad otázkou, zda zmenšená

⁹¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 395

příčetnost není vždy ve spojení se silným rozrušením. Jak zde bylo již několikrát řečeno, dochází ve stavu silného rozrušení často ke zúžení vědomí, kdy je jednání pachatele zaměřeno na určitý cíl a plně nevnímá své okolí, nepamatuje si přesně jak napadená osoba reagovala, kolik ran jí zasadil a kam - mnohost ran, nebo jak držel útočný předmět.⁹² V důsledku toho by se takovým činům dala přičítat při ukládání trestu zmenšená příčetnost dle §40 odst. 1 TrZ, nicméně ta sama o sobě není polehčující okolností, protože ne vždy znamená nižší závažnost spáchaného skutku.

K nepřičetnosti budou mít pachatelé úmyslného zabití velice blízko, zvláště co se týče jejich obhajoby jednání v silném rozrušení. K tomu jak rozlišit chování příčetného, resp. zmenšeně příčetného pachatele, a nepřičetného pojednává práce v **kapitole 3.3.1**. K tomuto ale musíme připomenout jedinou výjimkou z pravidla beztrestnosti nepřičetnosti - trestný čin opilství ve smyslu §360 trestního zákoníku. Pokud se pachatel sám zaviněně přivede požitím návykové látky (nejen alkoholu) do stavu nepřičetnosti, neměl by být za této situace zcela beztrestný. To by nevedlo k dostatečné ochraně společnosti před tímto pachatelem popř. jeho plné trestní odpovědnosti, což je v rozporu se zásadou odpovědnosti za zavinění.⁹³ Jedná se zde hlavně o ochranu skupiny trestných činů proti životu a zdraví. Trestní sazba za opilství je stejná jako u zabití ve smyslu §141 odst. 1 TrZ, 3-10 let.

⁹² ŠTUDENT, Vladimír. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vyd., Praha: SPN, 1989, str. 35

⁹³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 3335

6 Úvahy de lege ferenda

Zařazení dvou nových skutkových podstat usmrcení a jedné účasti na něm mezi trestné činy proti životu je jistým krokem vpřed. Předcházející úprava, která znala jen vraždu a několik jejích kvalifikačních znaků, byla nedostatečná zvláště u trestných činů s nižší mírou škodlivosti. Úmyslné zabití a nedbalostní usmrcení tak dávají jejich pachatelům, vzhledem k okolnostem, za kterých byl trestný čin spáchán a vzhledem k jejich nižší nebezpečnosti a menší pravděpodobnosti recidivy, možnost mírnějšího postihu. Nicméně zde ale stále visí otázky nad subsumpcí některých zvláštních případů úmyslných usmrcení. Excesům z nutné obrany a krajní nouze je věnována kapitola 5.3, kde subsumpci pod trestný čin zabití připouštíme. Stejně tak i usmrcení ze soucitu, kde i judikatura uvedla soucit jako možný znak omluvitelného hnutí myslí. Více kapitola 3.3.2. Nejspornějším z úmyslných usmrcení, které zde ještě nebylo zmíněno, je usmrcení na žádost.

Euthanasie je téma, na které se vedlo již nesčetně diskuzí, a mezi nimi i ta, zda jí na našem území legalizovat. V roce 2008 byl dokonce projednáván senátní návrh zákona o důstojné smrti, který byl poté ale zamítnut. V případě usmrcení na žádost platí vše co bylo řečeno k rozmyslu. Znak rozmyslu je nicméně v ustanovení zabití úzce spjat jen se znakem předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Při subsumpci případů euthanasie pod zabití by tak připadalo v úvahu pouze silné rozrušení pachatele, které by se mohlo užít na případy, kdy nevléčitelně nemocná osoba propadne v záchvat bolesti a prosí osobu o ní pečující, aby jí usmrtila a ta v silném rozrušení z této situace jejímu přání vyhoví. Další možnou formou euthanasie je účast na sebevraždě ve smyslu §144 TrZ. I zde je třeba úmyslného zavinění. Pohnutím k sebevraždě se v tomto ustanovení myslí i jednání pachatele, který souhlasí a schvaluje sebevraždu někomu jinému. Samotná pomoc pak spočívá v opatrování prostředků, odstraňování překážek nebo v utvrzování v předsevzetí. Problematikou mezi ustanovením §141 a §144 TrZ je rozpětí trestní sazby, kde u zabití je podstatně vyšší.

Stejně tak, jako má člověk právo na důstojný život, měl by mít právo i na důstojnou smrt. Proto dle názoru autorky by měla být zvažena legalizace

euthanasie, jako důstojného ukončení života z vlastního rozhodnutí nevyléčitelně smrtelně nemocného člověka. Tomuto rozhodnutí by samozřejmě měly předcházet procesy, ve kterých převážně soudní znalci z oboru lékařství, psychologie a psychiatrie budou posuzovat stav pacienta a pevnost jeho rozhodnutí. Spory by vyvolávalo rozhodnutí osob blízkých bez vůle usmrcované osoby, která by byla například dlouhodobě v kómatu, bez šance lékařů na probuzení a uzdravení.

Pokud se k tomuto kroku legislativa uchýlit nechce, měla by alespoň zvážit zařazení další privilegované skutkové podstaty, která by trestala usmrcení na žádost, podobné §115 z návrhu trestního zákona z roku 2004, z důvodu současné rozdílné trestní sazby za stejnou skupinu trestných činů (spáchaných za určitých okolností). V tomto místě by ale mělo být zmíněno, zda je vhodné „ponechávat“ tento úkon na osobě blízké, která postrádá jakékoli lékařské znalosti a zkušenosti a může osobě žádající přivodit místo usmrcení ještě více utrpení.

Vrátíme-li se zpět k samotnému ustanovení zabití, v předchozích kapitolách bylo poukázáno na několik problémů při klasifikaci těchto činů spočívajících převážně v rozmyslu a předchozím uvážení jako možných znaků zabití v kapitolách 3.4 a 5.1, trestní odpovědnosti spolupachatelů a účastníků v kapitole 4.1, nebo afektu jako reakce v důsledku omluvitelného hnutí mysli v kapitolách 3.3.1 a 3.3.2. Pro možné jejich řešení v klasifikaci úmyslného usmrcení - zabití proto odkazuje autorka na tyto kapitoly.

7 Závěr

Nový trestní zákoník dbá na dostatečné odstupňování úmyslných usmrcení, ale i na jejich pojmové rozlišení. To se týká nejen pojmů vraždy a zabití, ale i úmyslného usmrcení v §140 odst. 1 TrZ a usmrcení z nedbalosti v §143 TrZ. Přesto co se rozlišení nomenoklatury týká jde spíše o rozdělení pro usnadnění rozlišení těchto skutků v právní praxi. Současná společnost, dle názoru autorky, na tomto dělení toliko nebazíruje a mnoho ho ani nevnímá. Je spíše ovlivněna prezentací těchto skutků v médiích, kde k rozlišování mezi vraždou a zabitím často vůbec nedochází. Chybování v zaměňování těchto dvou pojmů vidí autorka v tomto směru i nadále, stejně jako v něm dochází mezi pojmy žaloby a obžaloby, a zda byla daná osoba zabita nebo zavražděna v prvopočátcích klasifikace činu médií, odsuzuje pachatele z pohledu společnosti i do budoucna. Důvodem je hlavně do jisté míry netečnost samotné společnosti, která má potřebu být živena neustále novými informacemi bez zpětné interakce k těmto případům. Ze samotného pojmu zabití pak většinou lidé dovozují, že tedy nejspíš jde o čin podobný vraždě, omluvitelnost mu ale často nepřisuzují. Samotné odstupňování úmyslných usmrcení je výsledkem požadavků nejen z vědecké oblasti, ale i odezvou na vývoj společnosti a její potřeby. Jediný nedostatek spatřuje autorka v subsumpci usmrcení na žádost, které je v současné době možno vztáhnout k dvěma skutkovým podstatám s rozdílnou trestní sazbou. V tomto případě by mělo v budoucnu dojít ke sjednocení a vytvoření nové samostatné skutkové podstaty.

Vrátíme-li se k samostatné osnově této práce, v kapitole druhé je popsán stručně historický vývoj úmyslných usmrcení od 19. století na našem území. K tomu nechybí ani komentáře z monografií k problematice jejich dělení v daném období. Hlavní část práce je věnována samotnému znění současného ustanovení trestného činu zabití ve smyslu §141 TrZ, několik slov je i věnováno legislativním procesům a změnám, které toto ustanovení provázely. Následuje samotný rozbor jednotlivých alternativních znaků skutkové podstaty – silného rozrušení a předchozího zavrženého jednání poškozeného. Jejich problematika posuzování je dosti rozsáhlá, proto v této práci jsou vytyčeny nejdůležitější momenty v rozlišování mezi jejich různými druhy a částmi dějových linií.

Nechybí zde ani popis vývojových stádií trestného činu zabití a jejich trestnost. V páté kapitole je popsáno rozlišení trestného činu zabití od dalšího úmyslného usmrcení vraždy ve smyslu §140 trestního zákoníku a střídání se rozmyslu a afektu v genezi úmyslného usmrcení. Dále se je věnována pozornost excesům z nutné obrany a krajní nouze jako možnost subsumpce pod privilegované zabití. Poslední část popisuje vztah mezi silným rozrušením, nepřičetností a zmenšenou přičetností. V závěru práce shrnuje získané poznatky a zabývá se možnostmi vývoje úmyslných usmrcení do budoucna.

Jako poslední nutno dodat, že i přes všechna úskalí, která mohou nastat při aplikaci ustanovení trestného činu zabití ve smyslu § 141 TrZ (resp. ustanovení ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky ve smyslu §146a), je zajisté tato privilegovaná skutková podstata dlouho očekávaným institutem, který bude pokrývat méně škodlivá úmyslná usmrcení za omluvitelných pohnutek. V závislosti na tomto bude ale muset být počítáno se snahami využívat tohoto ustanovení pro zmírnění trestu pachatelů ve svých obhajobách a tím i možnému prodlužování řízení před soudy.

8 Resumé

The thesis deals with the Czech legislation of the crime of manslaughter under §14 of Penal code No. 40/2009 Coll. In the first part there is briefly described the historical development of intentional killing.

The main part focuses on the inclusion of crime of manslaughter's privileged elements in the new Penal Code of 2009 and development of its wording before the new Penal Code became effective. In the second half of third chapter there are analyzed two alternative elements – strong mental disturbance and provocation. The chapter is concluded by the listing of qualification characters of murder specified in § 141 second paragraph.

The fourth chapter describes the developmental stages of the crime of manslaughter and sentencing process.

The fifth part considers the differences between manslaughter and murder under § 140 of the Penal Code and changing the intention and affect in the genesis of intentional killing. There are also discussed the excesses from legitimate defense and extreme distress as the possibility of subsumption under privileged manslaughter. The linkage between the strong mental disturbance, insanity and diminished sanity is described in the last part.

The conclusion of the thesis summarizes acquired knowledge and envisages possible development of the provision in the future.

9 Seznam zkratk

R-U	Rakousko - Uhersko
ČSR	Československá republika
ČR	Česká republika
LZPS	Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
TrZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

10 Literatura

- [1] BREIER, Štefan; BURDA, Alois; FARKAŠ, Zoltán. *Trestní zákon. Komentář*. Praha: Orbis, 1964. 716s.
- [2] CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Iura novit curia (několik poznámek k článku dr. Dolenského „Momentus partus“). *Trestní právo*, 1998, roč. 3, č. 5. ISSN 1214-3758
- [3] DUFEK, Miroslav a kol. *Soudní psychiatrie pro právníky a lékaře*. Praha: Orbis, 1976. 269 s.
- [4] DUŠEK, Karel; VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, Alena. *Diagnostika a terapie duševních poruch*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 632 s. Psyché. ISBN 978-80-247-1620-6.
- [5] EYSSELT, Eduard. K trestnému činu vraždy. *Socialistická zákonnost: časopis pro právní praxi*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSR, 1974, roč. 22, číslo 6. ISSN 0037-8305
- [6] EYSSELT, Eduard. Úmyslná usmrcení. In: *Právník* 1948, roč. 87, sešit 1. Praha: Jednota československých právníků v Praze, 1948. ISSN 0231-6625
- [7] GRŮVNA, Tomáš. Privilegované skutkové podstaty de lege lata a de lege ferenda. *Trestní právo*, 2003, č. 6. ISSN 1214-3758
- [8] HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. 774 s. ISBN 978-80-7367-569-1
- [9] HERETIK, Anton. *Úvod do foreznej psychológie pre poslucháčov právnických fakúlt*. 1. vyd. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1992. 153 s. ISBN 80-7160-011-3.
- [10] HOŘÁK, Jaromír. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. 256 s. ISBN 978-80-87146-48-4
- [11] HOŘÁK, Jaromír. Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10. ISSN 1210-6348
- [12] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2009. 895 s. Praktik. ISBN 978-80-87212-24-0.
- [13] JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2010. 904 s. Student. ISBN 978-80-87212-49-3.

- [14] JELÍNEK, Jiří; SOVÁK, Zdeněk. *Trestní zákon a trestní řád: novelizované znění trestních kodexů: poznámky - judikatura*. Praha: SEVT, 1990. 615 s. ISBN 80-7049-013-6
- [15] KNOBLOCH, Ferdinand; KNOBLOCHOVÁ, Jiřina. *Soudní psychiatrie: pro právníky a lékaře*. 2. přepr. a rozš. vyd. Praha: Orbis, 1965. 410 s.
- [16] KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2009. 834s. ISBN 978-80-7400-042-3
- [17] KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Brno: PF MU v Brně, 2002. 571 s. ISBN 80-210-2985-4
- [18] KÜHN, Zdeněk. *Ochrana lidského plodu v trestním právu*. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998. 63 s. ISBN: 80-238-3605-6
- [19] KUČHTA, Josef a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: zvláštní část*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. 617 s. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7400-047-8
- [20] MUSIL, Jan. Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. *Trestní právo*. 2004, č. 10, s. 10-14. ISSN 1214-3758
- [21] NOVOTNÝ, Oto; VOKOUN, Rudolf; ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 2., *Zvláštní část*. 6., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. 599 s. ISBN 978-80-7357-509-0
- [22] PAVLOVSKÝ, Pavel a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2009. 226 s. ISBN 978-80-247-2618-2.
- [23] ŘÍHA, Jan. Ještě k privilegovaným skutkovým podstatám. *Trestní právo*, 2004, č. 3, str. 22-24; 2004, č. 4, str. 9-18. ISSN 1214-3758
- [24] ŠÁMAL, Pavel. *Osnova trestního zákoníku 2004 - 2006*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2006. 421 s. ISBN 80-7179-527-5.
- [25] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, 3614s. ISBN 978-80-7400-428-5
- [26] ŠTUDENT, Vladimír. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vyd., Praha: SPN, 1989. 101 s. ISBN 80-7066-059-7
- [27] ÚTRATA, Roman. *Soudní psychiatrie*. Praha: Výzkumný ústav psychiatrický, 1979. 298 s.

- [28] VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu*. 3. nezměněné vydání Brno: Masarykova univerzita, 2006. 68 s. ISBN 80-210-4056-4
- [29] VOJÁČEK, Ladislav; SCHELLE, Karel; KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2.vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8
- [30] ZAPLETAL, J; *Úmyslná usmrcení: (Kriminologická a trestněprávní studie)*. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1980. 126s.

11 Zákony

- [1] Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- [2] Zákon č. 117/1852 ř. z., Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích
- [3] Uherský trestní zákon z roku 1878
- [4] Zákon č. 11/1918 Sb., z. a n., Recepční norma
- [5] Profesorská osnova trestního zákona z roku 1921-1926
- [6] Ministerská osnova trestního zákona z roku 1937
- [7] Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
- [8] Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- [9] Osnova trestního zákona z let 2004-2006
- [10] Zákon č. 285/2002 Sb., transplantační zákon
- [11] Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
- [12] Slovenský trestní zákon č. 300/2005 Z. z.
- [13] Německý trestní zákon dostupný na: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>
- [14] Rakouský trestní zákon dostupný na:
https://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_%28StGB%29.html
- [15] Polský trestní zákon dostupný na: <http://karne.pl/karny.html>
- [16] Švýcarský trestní zákon dostupný na: <http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/index.html>
- [17] Trestní zákoník Ruské federace dostupný na: www.ok.cz/iksp/docs/293.pdf

12 Judikatura

- [1] ÚS ČR – III. ÚS 3395/10
- [2] ÚS ČR – III. ÚS 284/12
- [3] NS ČSR – R 1437/1924 [Kr I 777/23]
- [4] NS ČSSR – R 20/1969 [6 Tz 99/68]
- [5] NS SSR – R 20/1982 [3 To 72/80]
- [6] NS ČSSR – Tpjf 24/85
- [7] NS ČSSR – R 16/1986 [Tpjf 24/85]
- [8] NS ČSSR – Ntd 246/1986
- [9] NS ČR – 3 Tdo 856/2010
- [10] NS ČR – 8 Tdo 1115/2010
- [11] NS ČR – R 14/2011 [7 Tdo 793/2010]
- [12] NS ČR – 5 Tdo 4/2012
- [13] NS ČR – R 9/2012 [4 Tdo 1517/2010]
- [14] NS ČR – 5 Tdo 938/2012
- [15] NS ČR – R 47/2013 tr. [8 Tdo 1513/2012]
- [16] VS ČR – R 10/1994 [5 To 76/93]
- [17] VS ČR – R 16/1994 [1 To 55/93]
- [18] VS ČR – 5 To 81/2005
- [19] MS v Praze – 7 To 251/2011

13 Internetové zdroje

- [1] Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestnímu zákoníku
<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>
- [2] <http://www.domacinasili.cz/statistiky/> Dokument Přehled o vykázání v ČR
za rok 2013
- [3] FREMR, R. *Zabití – hit trestního zákoníku?* Zdroj:
<http://jinepravo.blogspot.cz/2010/01/robert-fremr-zabiti-hit-trestniho.html>
- [4] <http://www.persefona.cz/n-domaci-nasili.php?page=dn-statistiky>
- [5] <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx> Dokument č.12
- [6] ŽUKOV, I.; HOŘÁK, J.; FISCHER, S.; PTÁČEK, R. Zločiny v afektu - forezní vyhodnocení - právní komentář. *Česká a slovenská psychiatrie: časopis Psychiatrické společnosti*. Praha: Česká lékařská společnost J.E. Purkyně, 2011, sv. 3, str. 172-178. ISSN 1212-0383 Zdroj:
<http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=712>